

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографически)

на

XI^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа редовна сесия).

XXVIII заседание, понеделникъ, 26 ноемврий 1901 г.

(Отворено въ 5 ч. и 50 м. послѣ пладнѣ подъ прѣдсѣдателството на прѣдсѣателя г. М. Балабановъ.)

Прѣдсѣдательтъ: (Звъни.) Засѣданието се отваря. Моля г. секретаря да прочете списъка.

Секретарь Н. Козаревъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. прѣдставителитѣ: Н. Абаджиевъ, А. Вояджийски, Сп. Ивановъ, А. Каназирски, Л. Лазаровъ, Г. Маджаровъ, Т. Михайловъ, Н. Петровъ, С. Поповъ и Т. Ферадовъ.)

Прѣдсѣдательтъ: Отъ 165 народни прѣдставители отсъствуватъ 10. Има законниятъ съставъ — засѣданието продължава.

Съобщавамъ, прѣди всичко, че е постѣпилъ въ Народното Събрание единъ законопроектъ отъ Министерството на Търговията и Земледѣлието за осигуряване земледѣлческитѣ култури отъ градобитнина. Този законопроектъ ще се раздаде на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще се тури на дневенъ редъ.

Съобщавамъ, че сѣ постѣпили отъ Министерството на Финанситѣ поправки въ френския и българския текстъ на договора за 125.000.000 л. зл., за концесията на тютюня и пр.*)

*) Ето поправкитѣ:

Къмъ договоритѣ за 125 милиона заемъ, за концесията на тютюня и пр.

Поправки въ българския текстъ.

На стр. 5, чл. 16, 2-ри редъ отгорѣ, думитѣ „се прилага“ да се замѣнятъ съ „ще се приложи“.

На стр. 7, чл. 24, 2-ри и 3-ти редове отгорѣ да се четатъ както слѣдва: „дебитира петнадесетъ дена прѣди всѣки наделъ съ половината отъ сумитѣ, нужни за тая служба, именно 3.413.984.85 фр., къмъ които“.

На стр. 19, чл. 12, алинеитѣ 7—13 да се четатъ както слѣдва:

„Ако въ нѣкое упражненіе печалбитѣ се окажатъ недостатъчни за да се осигурятъ горнитѣ прихващания, сумитѣ, които недостигатъ, ще се попълнятъ съгласно чл. 55 на устава.“

Поправки въ френския текстъ.

На стр. 3, чл. 8, 2-ри редъ отгорѣ, „1-er janvier“ се замѣнява съ „1/14 janvier“.

На стр. 5, чл. 16, думата „est“ се замѣства съ „sera“.

На стр. 6, чл. 24, 2-ри редъ отдолу, думата „totalité“ се замѣнява съ „moitié“, а въ сѣщия членъ, първия редъ отдолу, цифрата 6.827.969.65 се замѣнява съ 3.413.984.85.

На стр. 8, чл. 27, 5-и редъ отгорѣ, думата „timbres“ се замѣнява съ „titres“.

На стр. 14, чл. 3, алинея 6, вториятъ редъ да се чете както слѣдва: „lesquels sont respectivement par kilo de Lev argent 0.10 pour tabacs“.

На стр. 18, чл. 11, послѣденъ редъ, думата „base“ да се изхвърли.

На стр. 18 и 19, чл. 12, алинеитѣ 7—13 да се четатъ както слѣдва:

„Si, dans un exercice quelconque, les bénéfices n'avaient pas été suffisants pour assurer les prélèvements ci-dessus, les sommes manquantes auraient à être complétées conformément à l'article 55 des statuts.“

Подиръ това нѣщо минаваме на дневния редъ, който е, както знаете: разискване прѣдложението на Правителството относително заема отъ 125.000.000 л. номинални, съгласението по концесията на тютюня, прѣходнитѣ разпореждания и устава на дружеството за съвместна режия на българскитѣ тютюни.

Има думата г. Министърътъ на Вътрѣшнитѣ Работи.

Министъръ М. Сарафовъ: Г-да народни прѣдставители! Правителството съжалява, че единъ отъ най-важнитѣ въпроси, който прѣдлежи да се рѣши въ тая сесия на Народното Събрание, се внесе доста късно на оцѣнението и на разсѣдението въ Народното Събрание. Това закѣснѣние не зависѣше, обаче, отъ неговата воля, а отъ документитѣ, които се намиратъ въ ваши рѣцѣ — вие ще видите, че едвамъ прѣди 4—5 дена прѣговоритѣ, които Правителството водѣше за сключването на единъ заемъ, се подписаха окончателно. Съжаляваме тъй сяко, че въ тѣзи додвори има една празнина, върху която г. г. народнитѣ прѣдставители съ право, може би, ще се спратъ повечко и ще изкажатъ редъ опасения. То е, че ние не можахме да допълнимъ пълния онзи редъ на документи, който е нуженъ, за да се прѣдстави въ пълна картина оная сдѣлка, която Правителството се рѣши да направи. Въ първоначалната мисль на Правителството влизаше да се внесе въ Народното Събрание и правилникътъ, въ който, съгласно закона, ще се прѣдвиждатъ мѣрките, които трѣбва да се взематъ за ограничение контрабандата, злоупотрѣблението, измамата при сѣянето и фабрикуването на тютюня. По независящи

отъ насъ причини, този правилникъ не можѣ да се изработи, защото за изработването му се изискваха още изучавания и потрѣбно би било много дълго врѣме, а пъкъ нуждата да се сключи заемъ бѣше заради насъ належаща. Заради това и се ограничихме въ договоритѣ, които ви прѣдставихме, да поставимъ само основата, само началата, върху които ще се изработи този правилникъ.

Мисльта за сключване заемъ занимаваше Правителството отъ самото му дохождане на власт. Положението на държавнитѣ финанси, което заварихме, налагаше ни тая необходимостъ. А въ течение на врѣмето Правителството се убѣди, че не само за покриване на нашитѣ финансови нужди трѣбва да се направи нѣщо, но че трѣбва да се направятъ и сериозни стѣпки, за да може да се улекчи бюджетътъ, а отъ друга страна, да може да се намѣрятъ приходни източници, които, безъ да тежатъ особено прѣко на населението, да могатъ да спомогнатъ, за да се излѣзе отъ туй тежко финансово положение, въ което се намира Българската държава.

Въ сегашно врѣме задълженията на Българската държава сѣ слѣднитѣ.

Ние дължимъ за дълга на Източна-Румелия къмъ Портата за 1900 г. 291.666 л.; за данъта на бившата Източна-Румелия къмъ Високата Порта дължимъ 1.721.416 л. Всичко дължимъ къмъ Dette Publique Ottomane 2.013.083 л. Срѣщу този дългъ има дадена една гаранция. На съкровищнитѣ бонове за номинална стойностъ 5 милиона, срѣщу които банковиятъ синдикатъ е далъ 2 милиона аванс

Отъ остатъка се дава:

10% на управителния съветъ,
10% на основателнитѣ дѣлове, които ще се създадатъ.

Излишъкътъ отъ свободнитѣ печалби ще получи слѣднитѣ употрѣбления:

Най-напрѣдъ внася се на концесионното дружество нужната сума, за да се раздаде за внесения въ акции капиталъ единъ втори дивидендъ отъ 2%.

Когато съобразно съ прѣдшествующата алинея внесениятъ въ акции капиталъ получи единъ общъ дивидендъ отъ 8%, включително първия 6% дивидендъ, прѣдвиденъ като лихви, свободниятъ остатъкъ ще се раздѣля по слѣдующия начинъ:

65% за Държавата и 35% за концесионното дружество“.

На стр. 23, чл. 18, прѣдпослѣдната алинея да се чете както слѣдва:

„За опредѣление на това обезщетение ще се вземе принадлежащата се на дружеството частъ въ дълбата му съ Държавата (съгласно алинея 11 чл. 12 отъ настоящия контрактъ) въ течение на седемътъ години, които прѣдшествуватъ тази, въ която откупването ще стане, безъ да се смѣтатъ евентуалнитѣ лоши години; отъ тѣхъ ще се спадне частъта му за най-добрата и най-лошата години и ще се установи срѣдната частъ, която му пада за останалитѣ петъ години. Тази срѣдна частъ съставлява общата сума, която трѣбва да се плаща годишно за останалитѣ години, но не повече отъ десетъ години“.

На стр. 41, чл. 29, 2 ал., 3 редъ отгорѣ, слѣдъ думата „е“ да се прибави: „равно на 9 или“.

Sur le solde, il sera attribué:

10% au Conseil d'Administration:
10% aux parts de fondateurs qui seront créées.

Le surplus des bénéfices restant disponibles recevra les applications suivantes.

Il sera d'abord attribué à la Société concessionnaire la somme nécessaire pour permettre la distribution au capital actions versé d'un second dividende de 2%.

Lorsqu'en conformité de l'alinéa qui précède, le capital actions versé aura reçu un dividende total de 8%, y compris le premier dividende de 6% prévu à titre d'intérêts, le solde disponible sera partagé de la façon suivante:

65% à l'Etat et 35% à la Société concessionnaire“.

На стр. 21, чл. 16, 5-и редъ отгорѣ, слѣдъ думата „prevoyance“ да се прибави „et des réserves spéciales“.

На същата страница, 11 редъ отгорѣ, цифрата „24“ да се замѣсти съ „23“.

На стр. 22, чл. 18, алинея 6 да се чете както слѣдва:

„Pour déterminer cette indemnité, on relèvera la part revenant à la Société dans son partage avec l'Etat (conformément au 11 alinéa de l'article 12 du présent contrat) pendant les sept années qui auront précédé celle où le rachat devra être effectué, en dehors des années éventuelles de calamité; on en déduira sa part pour l'année la plus forte et pour l'année la plus faible et l'on établira la part moyenne lui revenant pour les cinq autres années. Cette part moyenne formera le montant de l'annuité due pour chacune des années restant à courir mais au maximum de dix“.

На стр. 38, чл. 29, 4-и редъ отдолу, слѣдъ думата „est“ да се прибави „égal ou“.

на Българската Народна Банка, наложена е втора ипотека за тоя ни дългъ.

Дължимъ къмъ Руското Правителство за окупационния дългъ отъ 1898 до 1900 г. всичко 5.480.960 л.

Дължимъ къмъ Руското Правителство за купенитѣ пушки, за 1899 и 1900 г., два анюитета по 315.200 л. — всичко 630.400 л. Имаме единъ авансъ, отпуснатъ отъ банковия синдикатъ, на 7.000.000 л., който е гарантиранъ съ 14.000.000 л. номинални отъ българския заемъ 6% отъ 1892 г. По поводъ на тая сума трѣбва да ви кажа, че договорътъ отъ 1899 г., въ който се прѣдвижда прѣвъ пѣтъ даването на този авансъ отъ 7.000.000 л., не установява срока кога трѣбва да се върне тоя авансъ, а казва, че сумата ще се задържи когато синдикатътъ упражни опция върху останалитѣ облигации отъ 1892 г.; въ договора се опрѣдѣля, че гаранцията отъ 14.000.000 л. ще се депонира въ касата на Banque Internationale de Paris, която е била прѣдставителка на тогавашния синдикатъ, безъ да се опрѣдѣля какво ще станатъ заложениитѣ книжа, ако авансътъ не се плати. Много по-късно, на 28 януарий 1901 г., Българското Правителство е подписало единъ договоръ, съ който не само признава единъ срокъ за изплащане аванса — априлий 1901 г., — но дава право на синдиката, въ случай че на срока не се изплатятъ 7-тѣ милиона лева, той да има право да продаде облигациитѣ за номинални 14.000.000 л. по каквито условия намѣри износно и дѣто ги намѣри. Последниятъ срокъ на този заемъ отъ 7.000.000 л. бѣше, както казахъ, въ априлий т. г. Оттогава и досега той стои неуравненъ: нито се е изплатилъ, нито се е уговорило какво може да стане и какъ ще стане изплащането му. И прѣвъ това лѣто банковиятъ синдикатъ на два пѣти ни обади, че е далъ заповѣдъ да се продадатъ наши държавни облигации отъ 6%-овия заемъ 1892 г., отъ онѣзи номинални 14.000.000 л., за които споменахъ, та да може отъ произведението да покрие вземането си.

Продължавамъ съ дълговетѣ. Дължимъ на Българската Народна Банка отпуснати аванси въ различни врѣмена на държавното съкровище лева сребърни — 17.387.647 и лева златни — 11.742.672. Всичко 29.130.320 л., които въ моята смѣтка минавамъ въ лева златни 27.549.000, кръгла цифра.

Дължимъ на Българската Народна Банка за лихви на заемитѣ, които тя направо е направила на насъ, както и за лихви, които тя плаща за смѣтка на Държавата спрѣмо земледѣлческитѣ каси — 800.000 л. Тѣзи 800.000 л. не сж прѣдвидени въ бюджета на 1901 г.

Дължимъ на земледѣлческитѣ каси аванси, отпуснати на държавното съкровище отъ по-рано още, 3.350.000 л.

Имаме издадени платежни заповѣди за смѣтка на 1900 и за смѣтка на по-прѣдишни години и неплатени досега 3.442.449 л. Една малка частъ, въброятно, отъ тѣзи платежни заповѣди досега е платена.

Дългъ по разни оборотни суми, внесени въ ковчежничеството — 3.800.000 л.

Нужни ни сж прѣвъ идущата 1902 г., за да изплатимъ поржчанитѣ подвижни материали за нашитѣ желѣзници по договоритѣ, сключени съ доставчици, европейски кѣнци, 1.000.000 приблизително. Дължимъ пакъ за поржчки, направени отъ Дирекцията на желѣзницитѣ въ Княжеството за подвиженъ материалъ и др., около 500.000 л.

Прѣдлежи ни да изплатимъ на прѣдприемача г. Хаджиеновъ една сума отъ 4.300.000 л., за която има издадено арбитражно рѣшение. Тоя дългъ носи лихва 10% въ полза на кредитора.

Необходно нужни ни сж прѣвъ идущата година за постройки на пристанища и довършване на желѣзници, или за уравниение смѣтки по направа на желѣзници — 3.200.000 л. Излиза, че имаме по всичкитѣ тѣзи пера, които изброихъ, да даваме 63.065.892 л.

Г-да народни прѣдставители! Тѣзи суми, които ви изброихъ, сж вѣнъ отъ задълженията, които се налагатъ на Българската държава по бюджета, който сте вотирали, т. е. вѣнъ сж отъ онѣзи суми, които има да плащаме за 1901 г. Прѣвъ текущата година държавното ковчежничество не е било въ състояние да може да отговаря на всичкитѣ нужди, които му се налагатъ по бюджета, и, както ви е извѣстно, ние бѣхме принудени, за да покриемъ единъ нашъ купонъ на юлий мѣсецъ, да направимъ единъ заемъ отъ 4.000.000 л. Тѣзи пари, 4.000.000 л., не ги гуждамъ въ смѣтката, която ви изложихъ, защото тѣ тежатъ на бюджета по текущата година и ние разчитаме, че като ще има да се покриятъ разходитѣ съ приходитѣ по тазгодишния бюджетъ, тази сума отъ 4.000.000 л. ще се плати отъ редовнитѣ постѣпления на текущата година.

При този случай трѣбва да обърна вашето внимание на едно твърдѣ важно обстоятелство за държавната хазна. То е, че прѣвъ текущата година сме изплатили за смѣтка на миналитѣ години слѣдующитѣ пера: 1) за постройки на желѣзници и портове сме изплатили 7.841.071 л.; 2) изплатили сме по сврѣхсмѣтни кредити, вотирани една голѣма частъ отъ сегашното Народно Събрание, 8.390.481 л.; 3) платили сме сврѣхсмѣтни кредити по чл. 126 отъ конституцията за минали бюджетни упражнения 22.089 л.; 4) повърнали сме врѣмenni удръжки на чиновницитѣ 3.769.186 л.; всичко платили сме прѣвъ тази година за смѣтка на минали години 20.022.827 л.

Вие самички, г-да народни прѣдставители, които знаете нашия бюджетъ, ще разберете добръ, че $\frac{1}{4}$ почти отъ приходитѣ, които прѣдвидѣхме за 1901 г., сж отишли за да покриятъ разносикитѣ, които не трѣбваше да минатъ въ тежестъ на сумитѣ, събирани за смѣтка на 1901 г.

Като е било поставено постоянно въ неблагоприятно положение да отговаря на задълженията си, държавното ковчежничество се е обърнало на единъ отворенъ ковчегъ, въ който първиятъ, който се е прѣдставялъ съ платежна заповѣдъ, бръквалъ

да прибере вземането си, безъ да може да се държи каква да е смѣтка. Невъзможно е било да се задържи правилото, съ редовнитѣ приходи за 1901 г. да се покриватъ редовнитѣ наши разходи за 1901 г. Изплащането на тѣзи дългове за минали години докара още едно по-големо сътрѣсение въ редовния вървежъ на държавнитѣ финанси. Това печално положение ни и застави въ необходимостъ да уголемимъ държавния дългъ къмъ Българската Народна Банка съ около 9.000.000 л. надъ оная сума, която ние заварихме, когато поехме властта.

Като се повръщамъ, слѣдователно, на сумата 63.000.000 л., която трѣбва да платимъ, за да посрѣщнемъ нашитѣ нетърпящи отлагане задължения, азъ съмъ длъженъ да прибавя, че освѣнъ тѣзи, имаме и други задължения, които ни прѣдстои да посрѣщнемъ сега, въ началото на януарий. На 2 януарий държавната хазна трѣбва да се приготви да посрѣщне едно задължение за 1902 г. — то е изплащането на купона и погашението на заема отъ 1892 г., а нѣколко дена по-сетнѣ — на 19 януарий — купона и погашението на заема отъ 1888 г. Отъ тия двѣ пера, първото — купонътъ на 6% заемъ отъ 1892 г. — прави 4.416.275 л., а второто — купонътъ пакъ на 6% заемъ отъ 1888 г. — 1.627.640 л. На тия двѣ суми трѣбва да се прибави и онова краткосрочно наше задължение, което отива за смѣтка на 1901 г., отъ 4.000.000 л., на което надеждътъ е тѣй сѣщо на 2 януарий. Така щото, държавната хазна трѣбва да има на 2 януарий 10.043.915 л., за да може да отговори Българската държава на задълженията, които е поела съ договори, спрѣмо кредиторитѣ си.

Правителството намѣри, че изплащането на такива задължения, а особено уреждането на неуравненитѣ смѣтки на миналитѣ бюджети, му налага необходимо длъжността да потърси извънредни срѣдства, за да може да постави държавната хазна въ едно редовно положение, т. е. въ такова положение, щото бюджетнитѣ приходи да могатъ да отговарятъ, да се употребяватъ само за бюджетни разходи. Правителството почна прѣговори за сключването на единъ заемъ, или по-добрѣ, слѣдъ нѣкои опитвания да се уреди работата иначе, поднови прѣговоритѣ, които прѣдпоставенициѣ му бѣха водили върху друга основа. Условиата на заема ви сѣ познати — върху тѣхъ ще се върна по-сетнѣ. Сега ще продължа смѣтката, която има да направя, за да ви покажа какъ прѣдполага Правителството да излѣзе отъ това тежко положение. Отъ 125-милионниятъ заемъ, който Правителството ви прѣдлага, както ви е познато, нѣма да постѣпятъ само пари, съ които да можемъ да погасимъ показанитѣ наши дългове, а съ него ще се направятъ и дълъгични, частични конверсии на стари наши дългове. На нашия бюджетъ тежи още за пълни 3 години тежкиятъ товаръ, да отдѣля всѣка година за погашение и лихви на единъ 25-милионенъ заемъ повече отъ 7.000.000 л. Вамъ е познато, че поради това перото, общата сума въ параграфа за лихви и пога-

шения на държавнитѣ дългове въ нашия бюджетъ, подскочи отъ 24 милиона прѣзъ 1900 г. на 31 милионъ прѣзъ 1901 г. Това подскачане не стана заради това, че въ наше врѣме направихме нѣкой особенъ заемъ, а стана, защото поехме тежестта да погасяваме краткосрочния заемъ срѣщу съкровищнитѣ бонове отъ 25.000.000 л., сключенъ въ края на 1899 г. Всички грижи на Правителството бѣха да може за този краткосроченъ заемъ, който трѣбва да се изплаща въ течение на 4 години — едната се измина, оставатъ още три, — да може, казвамъ, Правителството да намѣри срѣдства да го обърне въ дългосроченъ, т. е. да го изплащаме прѣзъ по-дълго врѣме и съ по-малки суми годишно. За да помогне това наложено му отъ обстоятелствата обръщане, необходимо нужно бѣше, на първо мѣсто, да се добие съгласието на държателитѣ на тия съкровищни бонове. Основата, слѣдователно, на Правителството бѣше тая, че съкровищнитѣ бонове отъ 1900 г. трѣбва да се извадятъ отъ обращение, трѣбва да се прибератъ и унищожатъ, и да може по този начинъ да стане онова олекчение, което ние желаехме да направимъ въ бюджета. Тия съкровищни бонове, познато ви е, че се продадоха на банковия синдикатъ по курсъ $89\frac{1}{2}\%$ и се погасяватъ, прѣзъ теглене жрѣбие, на всѣки 3 мѣсеца по 1.562.500 л., 1.500.000 л. приблизително, като се плащатъ по номиналната имъ стойностъ 100. Издадоха се тогава съкровищни бонове за 30.000.000 л., отъ които банцитѣ купиха само 25.000.000, а петътъ милиона, които щѣха да се емитиратъ за смѣтка на Княжеството, сѣ употребени като гаранция на единъ заемъ, отпуснатъ на нашата Банка, и послѣ като втора гаранция къмъ Dette Publique, както казахъ. Срѣщу тоя заемъ по съкровищнитѣ бонове, вамъ е познато тѣй сѣщо, че е заложено произведението на приходата отъ бандерола на тютюня, или, по-право, че бандеролитѣ се намиратъ въ рѣцѣтъ на прѣдставителя на Banque Internationale — Българската Народна Банка — и оттамъ Българската държава купува бандеролитѣ, за да може да ги продава на фабрикантитѣ. Нашата грижа бѣше съсрѣдоточена да се освободимъ отъ тѣзи съкровищни бонове. И като естествено послѣдствие на тази основа налагаше ни се, че ние бандеролитѣ не можемъ да освободимъ иначе, освѣнъ да останатъ тѣ пакъ като гаранция на заема.

Като се повръщамъ пакъ на смѣтката, ще ви кажа, че отъ съкровищнитѣ бонове оставатъ сега въ обращение непогасени за 20.260.000 л. и нѣщо. Отъ тѣзи има да се погаси сумата, която се пада за мѣсецитѣ октомврий, ноемврий и декемврий, т. е. 1.562.500 л. За това погашение е вече теглено жрѣбието и номерата на облигациитѣ, които ще изплатятъ на 2 януарий, сѣ познати. Това погашение не го минавамъ никакъ въ своята смѣтка, защото сумата за него е прѣдвидена въ бюджета за 1901 г., както сѣ прѣдвидени тамъ и лихвитѣ, които се падатъ за четвъртото тримѣсечие на тази година.

По началото, по което съставихъ моята смѣтка, тѣзи пари не трѣбваше да минатъ въ нея, защото тѣ има да се платятъ отъ произведението на бандерола за 1901 г., който се намира, както казахъ, въ Българската Народна Банка. Въ смѣтката остава, слѣдователно, да се mine само онова, което остава непогасено отъ съкровищнитѣ бонове слѣдъ свършването на текущата година. Отъ съкровищнитѣ бонове на 2 януарий оставатъ непогасени 18.680.000 л. номинални. Тия съкровищни бонове ние ги купуваме, съгласно договора, по 93½ за стотѣ. Спогодбата, както виждате, въ туй отношение е въ полза на българската хазна, защото, вмѣсто да ги погасяваме по номиналната стойностъ 100, както гласи договорътъ отъ 1899 г., ние ги получаваме съ 6½ % по-евтино. Ефективни пари, потребни за да се погасятъ, слѣдователно, тия съкровищни бонове, сж 17.465.800 л. Тая сума трѣбва да се изплати отъ произведението на новия заемъ.

Второ едно перо, което ще трѣбва да дойде подиръ приемането на самия договоръ въ тежестъ на заема отъ 125.000.000 л., сж облигациитѣ отъ 6%-овия заемъ отъ 1892 г. за номинална стойностъ 28.604.000 л. Споредъ спогодбата, направена съ Banque de Paris et des Pays-Bas, тия облигационие купуваме съ 90 %, т. е. плащаме ги съ 10 % по-евтино, отколкото бихме ги платили по редовния вървежъ, т. е. чрѣзъ шестмѣсечни тиражи. За купуването на тѣзи облигации нужни сж 25.743.600 л. Въ договора е прѣдвидено, че ще дадемъ една допълнителна гаранция отъ 3.500.000 л. ефективни, които ще останатъ въ Banque de Paris et des Pays-Bas и които пари, естествено, трѣбва да се взематъ пакъ отъ заема. Послѣ, въ договора е опрѣдѣлено, че чуждитѣ гербови марки, съ които ще се облѣпятъ облигациитѣ отъ новия заемъ, както и печатането на самитѣ облигации, ще останатъ за смѣтка на Държавата; ние прѣдвидяваме, че тия разноски възлизатъ на 1.200.000 л. Всичко, споредъ както сега ви ги изброихъ, има да се употребятъ ефективни пари за задължения, прѣдвидени въ самия заемъ, 47.909.400 л. Ако къмъ споменатитѣ по-напрѣдъ 63.065.892 л. прибавимъ и тази сума, която сега казахъ, излиза, че, за да можемъ да се уравнимъ, намъ ще ни трѣбватъ ефективни 110.975.292 л. Произведението на 5% заемъ по 82½ % дава ефективни 103.125.000 л.; оставатъ, слѣдователно, 7.850.292 л. непокрити по врѣмето, когато заемътъ ще бѣде изгълненъ, т. е. непокрити на 2 януарий и непокрити до първитѣ дни на мѣсецъ мартъ. Но тъй като оборотнитѣ суми 3.800.000 л. обикновено постоянно се подновяватъ, защото отъ тѣхъ едни се изтеглятъ, а други постѣпватъ, та общото имъ се измѣня, ала не изчезва; тъй като ние имаме двѣ пера, минати въ нашата смѣтка, на обща сума отъ 1.500.000 л., които, вѣроятно, нѣма да трѣбватъ въ самото начало на годината, за изплащане на подвиженъ материалъ; тъй като имаме едно перо за построяване на пристанища и желѣзници отъ 3.200.000 л.,

които сжщо нѣма да бждатъ нужни въ самото начало на годината, то Правителството счита, че тия 7¾ милиона, които не достигатъ, ще могатъ въ течение на 1902 г. да се покриятъ отъ сумитѣ, които ще постѣпятъ пакъ отъ извънредни бюджетни постѣпления, т. е. отъ суми, които не сж за смѣтка на 1902 г., а за прѣдидини години.

Това е положението на Държавата по огнзи належащи нужди, които има, които трѣбва да уредимъ. Мисля, че е излишно прѣдъ васъ, г-да народни прѣдставители, да настоявамъ върху необходимостта, която ни се налага, да направимъ усилия, Българската Народна Банка да се освободи частъ по-скоро отъ онуй стѣснено положение, въ което я е поставила българската хазна; та очевидно е, че трѣбва да ѝ помогнемъ, за да може тя да си развѣрже ржцѣтъ, за да може и ти къмъ своитѣ клиенти да бжде по-свободна въ дѣйствиата си. Ала нужно е още единъ пътъ да ви припомнимъ, че прѣди да почнатъ да постѣпятъ редовнитѣ приходи за 1902 г., бюджетътъ на тази година ще има да даде 6.000.000 л. готови пари въ злато, за да поерѣшне едни международни задължения на Държавата, които, ако не се изпълнятъ на срока, вие сами можете да прѣдвидите послѣдствитата.

По отношение на нашитѣ държавни дългове, слѣдъ сключването на 125-милионния заемъ, ще ви съобща слѣдующитѣ данни. Заемътъ отъ 1888 г., знаете, възлиза на 46.777.500 л. номинални; заемътъ отъ 1889 г. възлиза на 30.000.000 л. номинални; заемътъ отъ 1892 г. бѣше сключенъ за номинални 142.700.000 л., но оптирани сж отъ него досега 124.385.000 л.; заемътъ отъ 1899 г., съкровищнитѣ бонове, възлиза на 25.000.000 л. номинални. Всички дългове, слѣдователно, съ договоритѣ сключени, възлизатъ на 226.162.500 л. номинални. Къмъ тѣхъ трѣбва да се прибави авансътъ отъ 7.000.000 л., отпуснатъ отъ банковия синдикатъ. Така щото, всички задължения възлизатъ, споредъ първоначалната имъ величина, на 233.162.500 л. номинални. Отъ тѣхъ сж погасени до началото на 1901 г.: по заема отъ 1888 г. — 7.589.500 л., по заема отъ 1889 г. — 4.580.000 л., по заема отъ 1892 г. — 10.616.500 л. Всичко погасени до началото на 1901 г. 22.786.000 л.; прѣзъ 1901 г. сме погасили — като смѣтаме тукъ и погашенията по съкровищнитѣ бонове и по заема отъ 1892 г., които ще направимъ на 2 януарий идущата година, — погасени, слѣдователно, прѣзъ 1901 г.: отъ заема отъ 1888 г. — 937.000 л., отъ заема 1889 г. — 580.000 л., отъ заема 1892 г. — 2.019.000 л., отъ заема 1899 г., съкровищнитѣ бонове, — 6.250.000 л., т. е. точно една четвъртина отъ 25 милиона. Всичко прѣзъ 1901 г. е погасено 9.786.000 л. Излиза, че цѣлото погашение на нашитѣ заеми до края на текущата година ще бжде 32.572.000 л.; като се спаднатъ тѣ отъ общото ни задължение по заеми, остава, че въ края на текущата година ще бждемъ дължни съ 200.590.500 л. номинални. Къмъ този дълъгъ ще се прибави 5%-овиятъ заемъ отъ 125 милиона, който сега разглеждаме, и ще станатъ всичко 325.590.500 л.

Но отъ тази сума има да се спаднатъ съкровищнитѣ бонове, които ще откупимъ, както разяснихъ, за 18.680.000 л. номинални; послѣ, сумата 28.604.000 л., частъ отъ 6%-овия заемъ отъ 1892 г., която конвертираме съ новия заемъ, и най-послѣ, авансътъ отъ 7.000.000 л. Така щото, ще има да се спаднатъ всичко 54.284.000 л. и общото задължение на Държавата, слѣдъ сключването на 5% заемъ, ще бѣде 271.306.500 л. Ще увеличимъ, слѣдователно, нашия дългъ, който въ началото на тази година имаме, ще го увеличимъ съ нѣщо около 60.000.000 л. Заемътъ отъ 125.000.000 л. ще донесе въ консолидираниѣ ни дългове една тежестъ отъ номинални 60 или 61.000.000 л. Това е важно, г-да народни прѣдставители, защото, когато оцѣняваме нашиѣ задължения, въобще, и когато вземаме рѣшение, за да правимъ заеми, трѣбва да знаемъ цифрата, до която достига общото задължение на Държавата. Не ще се простирамъ повече по тоя въпросъ, а ще установя само, че ние сме държавата измежду нашиѣ съсѣди, която има най-малко дългове както въ абсолютната величина, така и въ релативната задълженостъ на глава отъ населението.

Втора грижа на Правителството, както ви казахъ, бѣше да намали сумата, която фигурира всѣка година за лихви и погашения на държавния ни дългъ. И азъ ще ви прѣдстави, г-да народни прѣдставители, какво ще бѣде положението на тази глава въ нашия бюджетъ слѣдъ сключването на 125-милионния заемъ. За лихви и погашения, годишно, на 125-милионния заемъ ще има да впишемъ вече въ бюджета на 1902 г. една сума отъ 6.827.970 л. Ще има да се спаднатъ — това поне за първитѣ три години — слѣднитѣ пера отъ бюджета: погашение на съкровищнитѣ бонове — всѣка година по 6.250.000 л., лихвата на съкровищнитѣ бонове прѣзъ г. 1902, като се вземе срѣдниятъ остатъкъ на тѣзи съкровищни бонове. Азъ ви споменахъ, че въ началото на годината съкровищнитѣ бонове ще бѣдатъ около 18.750.000 л., прѣзъ годината ще се намалятъ съ четири тримѣсечни погашения, или всичко съ около 6.250.000 л., та ще останатъ въ края на годината 12.500.000 л. Вземамъ срѣдната цифра 15.625.000 л. и върху тѣхъ ние плащаме лихва 6%, слѣдователно, за лихва на съкровищнитѣ бонове трѣбва да впишемъ въ бюджета на 1902 г. 937.500 л. Поради конвертирането на единъ дългъ отъ 6% заемъ отъ 1892 г., дългътъ именно 28.604.000 л., ще има да се намали аноитетътъ на този заемъ въ нашия бюджетъ съ една сума отъ 2.010.086 л.

Върху аванса отъ 7.000.000 л. плащаме 6% лихва, но прибавя се и $\frac{1}{2}\%$ шестмѣсечна комисиона, та възлиза лихвата на повече отъ 7%. Вземамъ 7%, и това перо отъ 490.000 л. тѣй сѣщо ще трѣбва да се отпише отъ бюджета.

Лихвата къмъ Българската Народна Банка, която би имали да дължимъ прѣзъ годината, ако остане туй положение, въ което сега се намираме — даже азъ го вземамъ не че ѝ дължимъ приблизително 30.000.000 л., а вземамъ да плащаме лихви при-

близително само на 10.000.000 л. на Банката и на земеделѣческитѣ каси, а отъ цифритѣ, които споменахъ, виждате, че дължимъ 32—33 милиона лева почти — вземамъ, слѣдователно, че трѣбва да остане да плащаме прѣзъ идущата година лихви приблизително за 10.000.000 — гуждамъ 800.000 л. Лихвата, която плащаме за закѣснѣлитѣ платежи на различни прѣдприемачи и различни доставчици къмъ Държавата, гуждамъ върху 5.000.000 л. — срѣдно плащаме 7%, когато Държавата на много други прѣдприемачи плаща повече — споменахъ ви едно перо отъ 4.300.000 л., което носи 10% лихва, именно крансата на Хаджиенова. Азъ гуждамъ 7% върху 5.000.000 л. и тѣй правятъ 350.000 л. Като се събератъ всички суми, които изброихъ, излиза, че трѣбва да се отпишатъ отъ бюджета, трѣбва да намалимъ параграфа за лихви и погашения на държавни дългове съ 10.837.546 л. Казахъ, че бюджетътъ ще се натовари за лихви и погашения на новия заемъ съ 6.827.970 л.; излиза, слѣдователно, че на бюджета, за погашения и лихви, ще олекне съ годишни 4.009.610 л. — приблизително 4.000.000 л. Това е най-малкото облекчение на нашия бюджетъ, което ще стане вслѣдствие заема, който ще направимъ. Ако може Държавата своя разходенъ бюджетъ да намали съ 4.000.000 л., тя ще бѣде по-свободна да изпълнява своитѣ задължения като държава и ще бѣде, може би, по-свободна да не прибѣгва да търси нови срѣдства по приходитѣ на бюджета, които да тежатъ прѣко на населението. Това положение, ми се струва, оправдава съвършено рѣшението на Правителството за сключване на този заемъ. Ония, които искаха да ни укорятъ за привидното уголѣмение на поземелния дантъкъ прѣзъ извънредната сесия, ще обърнатъ, вървамъ, сериозно внимание върху тоя мотивъ за сключване на заема.

Сега, г-да народни прѣдставители, имамъ да ви кажа нѣколко думи и за облекчението, което ще стане въ общото парично състояние на страната. Отъ заема 125.000.000 л., споредъ условията въ договора, който имате на ръка, ще има да се платятъ една голѣма частъ за конвертирането на стари дългове, но има вече на 2 януарий идущата година да се дадатъ на Банката 10.000.000 л. ефективъ. Отъ тая сума Българската Народна Банка ще употреби около 8.500.000 л. за купуване на номинални 10.000.000 л. отъ новия заемъ. Слѣдователно, оттамъ Банката ще може да вземе веднага на 2 януарий около 1.500.000 л. приблизително. Земеделѣческитѣ каси има да получатъ на 2 януарий т. г. ефективни 2.000.000 л., отъ които има да похарчатъ около 1.700.000 л. за откупване на 2.000.000 л. номинални отъ новия заемъ, и оттамъ ще остане за земеделѣческитѣ каси една малка сума. (Единъ прѣдставителъ: 300.000 л.) Свободни 300.000 л. Ония господа, които въ финансовата комисия често подхвърляха думитѣ, че на Българската Народна Банка и на земеделѣческитѣ каси сме се отплащали съ книги вмѣсто съ пари, не искатъ да разбератъ голѣмото зна-

чение на тия книги за напигт кредитни учреждения. Банката и касит винаги имат нужда от цѣнни книжа въ Европа за да си набавят евтини пари. 12-тѣ милиона, въ облигации отъ новия заемъ, за напигт кредитни учреждения, най-малко въ третѣ четвъртини отъ стойността, сж равностилни съ ефективни пари. Вѣсто Банката да изнася пари изъ страната за покриване на прѣводитѣ си, тѣ си послужи съ ония 10 милиона въ облигации, като ги употрѣби както прилича. Сжщо ще направятъ земледѣлческитѣ каси. Постепенно сж продаването на облигациитѣ, ако го намиратъ износно за интереситѣ имъ, напигт кредитни учреждения ще уравниатъ смѣткитѣ си въ чужбина.

Освѣтъ тия пари, при ликвидиранието на заема, т. е. въ началото на мартъ мѣсець 1902 г., въ земледѣлческитѣ каси ще влѣзе въ ефективъ, както изрично е опрѣдѣлено въ договора, остатѣтъ на дълга ни къмъ тѣхъ — 1.350.000 л. Българската Народна Банка пѣтъ ще се разполага съ цѣлия остатѣтъ отъ тоя заемъ, т. е. 16.052.422 л., който, съгласно послѣдната алинея на чл. 27 отъ договора, ще се мине въ кредита на Българското Правителство въ Banque de Paris и пр. и който ще се даде на Българската Народна Банка срѣщу вземането ѝ. Тѣ сж ефективнитѣ пари, които направо ще постѣпятъ въ България. Тѣ сж около 19.000.000 л. независимо отъ онова, което Банката и каситѣ би се рѣшили да внесатъ срѣщу залагане на 12 милиона цѣнни книжа. (Т. Теодоровъ: До мартъ мѣсець.) Една частъ ще постѣпи веднага, друга — по-послѣ. Ще ви кажа по-нататѣкъ какъ и какво ще стане. Споредъ договора, Banque de Paris et des Pays-Bas се задължава да плати и погашението на ония съкровищни бонове, на които надежѣтъ е на 2 януарий; задължаватъ се да платятъ около 1.562.500 л.; банката се задължава тѣ сжщо да плати лихвитѣ на съкровищнитѣ бонове за послѣдното тримѣсечие на текущата година — около 400.000 л. Сумата за плащането на това задължение, около 2.000.000 л., се намира въ каситѣ на Българската Народна Банка. То е прозвѣдението на бандеролитѣ, което стои на разположението на синдиката, за да може да платятъ именно това задължение. Ако Banque de Paris et des Pays-Bas плати погашенията и лихвитѣ за послѣднитѣ три мѣсеца на 1901 г., паритѣ, които се намиратъ въ нашата Банка, ще останатъ въ нея и нѣма да се пращатъ въ странство. Онѣзи 2 милиона ще останатъ на разположението на Българската Народна Банка срѣщу вземането ѝ отъ Българската държава. Това е, слѣдователно, едно негативно вписане на пари въ България; съ неизнисането имъ се постига резултатѣтъ, който бихме получили, ако ги внесѣхме.

Второ. Пакъ споредъ чл. 27 на договора, пунктъ 9, вие знаете, че има една сума 9.195.795 л., която се оставя на наше разположение на 2 януарий 1902 г. и която е прѣдзначена да покрие плащането на държавни задължения съ падежъ на 2 януарий или наблизо. Ако заемѣтъ отъ 125.000.000 л. не

се осжществи, ще трѣбва за 10.000.000 л. зл. да излѣзатъ пари отъ държавната каса или отъ Банката — въобще отъ страната — за да се посрѣщнатъ тѣ задължения. Заемѣтъ ще направи възможно да не излизатъ тѣ пари отъ Княжеството и, слѣдователно, въ негативно отношение ако щете, оставатъ паритѣ на разположението на Държавата вслѣдствие на договора. Ако се направятъ тѣ смѣтки, ще видите, че въ самото начало на януарий т. г. ще останатъ около 29.000.000 л. пари, разполагаеми било въ държавната каса, било въ Банката. Тѣ пари не се държатъ нито въ едното, нито въ другото мѣсто, а ще влѣзатъ въ обращение. Тѣзи забѣлѣжка считахъ за нужно да направя, за да се види, че не е основателно твърдението на нѣкои господа, какво отъ заема въ ефективъ пари въ Княжеството нѣма да постѣпятъ.

Азъ мимоходомъ ще спомена, че и други едни пари ефективни, сребърни, които се намиратъ въ Банката, но не може да разполага съ тѣхъ, и тѣ ще могатъ да се освободятъ само вслѣдствие заема — тѣ сж около 4.000.000 л. (Д. Ризовъ: Вие казахте, че отъ бюджета ще се платятъ!) Това, което ви говоря сега, то е друго нѣщо. Не е въпросѣтъ отѣкъ ще се платятъ, а думата е въобще за вписане и изписане пари въ страната. (Д. Ризовъ: То е срѣщу руския заемъ.) Сега, нѣма да се спиратъ повече върху тѣ работи. Ако би, слѣдователно, заемѣтъ отъ 125.000.000 л. да се не осжществи, ние ще се намираме не само въ онова положение, да не може Държавата да отговори на своитѣ задължения, но ще имаме единъ отливъ на ефективни пари изъ Княжеството, които ще уголѣмятъ още повече онази парична криза, отъ която страдаме отъ нѣколко врѣме насамѣ.

Сега, г-да народни прѣдставители, прѣдлежи ми да ви кажа нѣколко думи по заема. Отъ условията вие виждате, че слѣдъ 1889 г. прѣвъ пѣтъ ние сключваме заемъ на онѣзи основания, на които сключватъ въобще другитѣ държави, т. е. сключваме заемъ, който ще се ефектуира веднага и който не зависи по-нататѣкъ отъ волята на другата договорѣща страна. Принципитѣ на опциитѣ съ настоящия заемъ, който ви прѣдлагаме, изчезва отъ историята на българскитѣ заеми. Друго нѣщо. Прѣвъ пѣтъ, откакъ сжществуваме ние, се проектира заемъ съ публична подписка. Досегашнитѣ наши заеми взимаха се отъ банкитѣ и банкитѣ повечето подѣржка ги продаваха. Публиката не познава българския кредитъ на отворени гишета. (Т. Теодоровъ: Винаги е имало! — И. Саллабашевъ: Въ 1892 г. имаше публична подписка!) Имаше публични подписки повечето за очи. Синдикатѣтъ упражняваше, когато намираше за износно, опциитѣ си, а книгата оставаха въ каситѣ му. Прѣвъ пѣтъ ние ви прѣдлагаме да стане една публична подписка на българскитѣ заеми, и да стане почти въ всичкитѣ мѣста, дѣто се търгува съ заеми. И задълженията, които приематъ напигт контрагенти, сж фермѣ, задължения, които налагатъ дѣйствително изплащане на 2 януарий за голѣмата частъ отъ сключения заемъ.

Другата част, която остава, има да се плати, безъ всѣкакви уговорки, въ опредѣленитѣ срокове и въ опредѣленитѣ размѣри. За да можемъ да направимъ такъвъ единъ заемъ, който единствено отговаря на нуждитѣ ни, необходимо бѣше да се направятъ нѣкои жертви. Нужно бѣше да се дадатъ гаранции, защото само съ тѣзи гаранции ние можехме да усигоримъ успѣха на единъ български заемъ. Ако единъ български заемъ на публична подписка успѣе, вратата сж отворени и ние можемъ, когато нашитѣ финанси се подобрятъ, когато нашето общо економическо положение го изисква, да апелираме пакъ и да можемъ да се ползуваме отъ кредита, който чрѣзъ самия тоя заемъ ще си създадемъ. (Т. Теодоровъ: 32 членъ вижте!) Самъ ви говорихъ за тоя чл. 32 на договора, като разправихъ, че той имаше да отговори на една врѣмenna мѣнчотия, която помъ се прѣмахна, и членътъ изчезна. Нали ви четохъ писмото, съ което се отмиънава.

Самия заемъ ние направихме дългосроченъ; направихме го по-дългосроченъ отъ всичкитѣ досегашни наши заеми, съ изключение оня отъ 1898 г., защото по този начинъ можемъ по-лесно да погасяваме нашитѣ дългове и да чакаме онѣзи благоприятни врѣмена, когато лошото положение, което е създадено отъ нѣколко години въ Държавата, се прѣмахне и да можемъ тогава да мислимъ за по-износно консолидиране на нашитѣ дългове. Отъ цифритѣ, които ви споменахъ, вие видѣхте, че съ заема ние направихме едно намаляние, едно облекчение на нашия разходенъ бюджетъ. (С. Димитровъ: Г-не министре! За петтъ милиона лева сребърни не чухме да кажете нищо! — Министръ-Прѣдсѣдателъ П. Каравеловъ: Тукъ сж!) Има и друга една разлика между нашия договоръ и прѣдшнитѣ. Съ контрагента си, Banque de Paris et des Pays-Bas, ние горѣ-долу сключваме всичкитѣ си взимания-давания, когато заемътъ се емитира или по-добрѣ когато тя внесе сумата, произведението на заема. Говоренето, че ние оставаме въ зависимостъ отъ нѣкоя банка, нѣма си мѣсто. Остава само да внасяме анюитета, който сме длъжни, и банката остава като нашъ банкеринъ, за да изплаща купонитѣ и изтѣзлитѣ за погашение облигации. По-нататъшни други задължения, освѣнъ онова, че до 1904 г. да не правимъ другъ заемъ, нѣмаме. Съ това се различаваме твърдѣ много отъ прѣдшнитѣ наши заеми.

По отношение на сесиюния курсъ, т. е. оня, по който продадохме заема, азъ ще ви кажа, че като се вземе прѣдъ видъ общото финансово положение въ Европа, положението на германското и английско тържище по врѣмето, когато се водѣха прѣговоритѣ за заема; като се вземе прѣдъ видъ, че нашиятъ 6% заемъ по него врѣме се котираше съ 82%, а пъкъ земледѣлческиятъ 5% заемъ се котираше въ Парижъ отъ мѣсецъ юний насамъ не по-горѣ отъ 395, т. е. 78%—79%, то ще разберете добрѣ, че курсътъ 82½% е билъ най-благоприятниятъ, който сме могли да получимъ въ такива

обстоятелства. Когато се говори за сесиюния курсъ, трѣбва да имаме винаги прѣдъ видъ онова затруднително положение, въ което се намирала Българската държава въ послѣднитѣ години, когато е прѣдстояло да се изплащатъ купонитѣ на задълженията ни. Въ послѣднитѣ 2—3 години почти никога Държавата не е могла да посрѣдне на врѣме своитѣ международни задължения, безъ да прибѣгва до различни финансови сдѣлки, съединени твърдѣ често съ обрѣменителни условия, които сж само отлагали, но не прѣмахвали стѣснението на държавната хазна. Една държава, която не е въ стѣстояние съ редовнитѣ си приходи да отговори на врѣме на задълженията си и която се намира въ стѣснително положение когато трѣбва да плаща лихви и погашения, не може да бѣде, мисля, много вискателна когато търси пари. Въ свръзка съ тия въпроси се намира и онази клауза въ нашия договоръ, въ който се прѣдвижда гаранцията отъ 3½ милиона. Въ това отношение гаранцията може да бѣде добра, защото ще знаемъ, че имаме единъ заемъ, за изплащане лихвитѣ и погашенията на който нѣма Българската държава да дойде въ неприятностъ, и това ще спомогне да може да се котира добрѣ този нашъ 5% заемъ, да може да се угодѣми неговиятъ курсъ и да може въ течение на 10 години да пристѣпимъ къмъ неговото конвертиране. Срокътъ 10 години, който се прѣдвижда, е толкова малъкъ, щото не можемъ да очакваме въ течението конвертиране, освѣнъ при тѣзи благоприятни иначе условия за самия заемъ, при които той се сключва.

Казахъ ви и по-рано, че като се мжчехме да освободимъ Държавата отъ съкровищнитѣ бонове, ние не можехме да направимъ друго-яче, освѣнъ пакъ да оставимъ онази гаранция, която иматъ тѣзи съкровищни бонове. Реална гаранция за покриване анюитета на заема даваме прихода отъ бандерола и отъ мурурието, но забѣлжете добрѣ, че отъ сегашнитѣ наши заеми ни единъ не е направенъ безъ реална гаранция. И залагането нашитѣ пристанища и желѣзници е такава реална гаранция, каквато е тая, която ние отстъпваме въ прѣдстоящия случай. (С. Бобчевъ: Благодаримъ!) Залагането на нашитѣ желѣзници и портове съ право синдикатътъ да вземе въ рѣцѣтъ си, въ извѣстни случаи, експлоатирането имъ, дори съ право да може да ги продаде комуто ще, не е по-малка реална гаранция!

За да може да се уреди редовно службата на заема, т. е. изплащане на врѣме лихвитѣ и погашението, ние се рѣшихме да отдадемъ на едно българско дружество изключителното право — фабрикуване тютюня въ Княжеството. Условиата, подъ които това дружество ще работи, сж опредѣлени въ договоритѣ, и азъ бихъ молилъ, когато се критикува договорътъ за концесията на това дружество, да се има прѣдъ видъ, че дружеството не е взело кутурица данъцитѣ, които Държавата прибира отъ тютюня, а е ограничено да се ползува само отъ онѣзи печалби, които сж

имали и досегашните наши фабриканти. Държавата има приходъ отъ тютюня по два данъка: данъкъ на бандерола и данъкъ мурурие. Бандеролътъ и мурурието оставатъ и занапрѣдъ въ полза на държавната хазна, тъй както сж били и досега. Ако консомацията на тютюня се уголѣми и съ това се уголѣми приходътъ отъ бандерола и мурурието, то Държавата ще има напълно да се разпорежда съ това уголѣмение и нѣма да има никаква намѣса въ него дружеството. Дружеството е посрѣдникъ между Държавата и държателитъ на нашитъ облигации отъ новия заемъ само относително анонитета на заема. Отъ произведението на тѣзи два данъка ще се изплаща само онова, което е нужно за да се покрие анонитетътъ, а остатъкътъ ще се дава на българския Министъръ на Финанситѣ. Печалбитѣ, които има дружеството, сж добръ установени, и тѣ сж, както знаете, една лихва отъ 6% на внесенния и непогасенъ още капиталъ и единъ евентуаленъ — ако има — допълнителенъ дивидентъ отъ 2%. Щомъ дружеството достигне една печалба отъ 8%, Държавата взема участие въ остатъка отъ печалбитѣ. Дѣлътъ, който Държавата взема, е направенъ по ключа 65% за Държавата и 35% за дружеството. Отстъпикитѣ, които се правятъ на дружеството, не трѣбва да се взематъ и да се критикуватъ само отъ гледна точка, че се правятъ отстъпки на едно дружество, но трѣбва да се взематъ, че се даватъ отстъпки на единъ органъ на Държавата, който ще има да играе твърдѣ важна роль за точното и редовно прибиране на два съществени бюджетни прихода. Дружеството и Държавата иматъ интересъ да се приспособяватъ най-строго опрѣдѣленията на закона за тютюня и да се уголѣмятъ така, колкото е възможно повече, онѣзи двѣ пера на нашия приходенъ бюджетъ. Ако се правятъ отстъпки на дружеството, правятъ се като на единъ органъ на държавната финансова и фискална администрация; ако се правятъ отстъпки на дружеството, правятъ се отстъпки на единъ съдружникъ на Държавата. Каквото и да се мисли, отъ смѣткитѣ, които имахъ случай да прѣдставя на нѣкои г. г. народни прѣдставители, тѣ видѣха, че за една печалба отъ 1.000.000 л. Държавата има 221.000 л. печалба. Казаха ми, че процентътъ 22% билъ малъкъ. Но азъ ви обръщамъ вниманието, че въ сегашното положение на работата Държавата не прибира и тѣзи 22%. Когато се критикува концессионниятъ договоръ на дружеството, трѣбва да се гледа отъ държавническа точка зрѣние — това ще бѣде правото схващане на въпроса, — а не да гледаме само какви права се даватъ на дружеството и не само да туряме подъ микроскопъ отстъпикитѣ, които му се правятъ. Отстъпикитѣ се правятъ за да може дружеството да функционира свободно, едно, и, второ, за да може добръ и редовно да се събиратъ два значителни държавни дохода — това сж бандеролътъ и мурурието — и да се създаде единъ новъ приходъ за Държавата — това е дѣлътъ и въ печалбитѣ на дружеството. Въобще, въ всички

държави на тютюня се гледа като на единъ фискаленъ прѣдметъ, като на прѣдметъ, който пай-лесно се облага, облагането на който не произвежда никакво притѣснение на населението. Събирането на данъка върху тютюня въ страни, които го произвеждатъ, е съединено съ голѣми мъчности, съ голѣми разности, затова и държавитѣ не се стѣсняватъ да въвеждатъ монопола, като най-сгоденъ начинъ за облагачи и прибиране на дохода. Измежду косвенитѣ данъци, за които единъ отъ уважаемитѣ наши бивши министри се бори да ги въведе, е и тютюнятъ, и колкото повече ние можемъ да ограничимъ, щото да не ставатъ злоупотрѣбления при плащането на този данъкъ, толкова по-добръ ще направимъ за самото население, защото ще ни се даде възможностъ да намалимъ другитѣ данъци, които, може би, по-тежко падатъ върху му. Несправедливостта, която се ражда отъ нестрогото приспособление на данъцитѣ върху тютюня, е явна. Не може да се каже, че се постѣпва жестоко, когато се прѣслѣдва онзи, който пуши тютюнъ необложенъ съ данъкъ, а другъ — неговъ съседъ — да пуши тютюнъ, който плаща бандеролъ. Тази несправедливостъ въ Княжеството сжществува твърдѣ много. Отъ официалнитѣ свѣдѣния за консомацията на тютюня, който имаме, азъ виждамъ, че ние консумираме въ Княжеството само 1.800.000 кгр. тютюнъ на 3.700.000 души население. Това дохожда приблизително 500 гр., дори по-малко отъ 500 гр., на глава отъ населението, а въ държави, дѣто най-малко се пуши тютюнъ, пуши се около 650 гр. на глава. Ако бихме останали въ този размѣръ, който е най-малкиятъ за другитѣ държави, ние трѣбваше да имаме една консомация отъ около 2.400.000 кгр. тютюнъ на година. Разликата 5—600.000 кгр. тютюнъ, които избѣгватъ отъ данъка, която липшава Държавата отъ годишенъ приходъ $2\frac{1}{2}$ —3 милиона, съставляватъ едно злоупотрѣбление, съставляватъ едно накръпяване правото на едни граждани, а ползуване за други граждани. И Държавата, която е стопанинъ на данъка, която е длъжна да наблюдава, щото подданицитѣ ѝ еднакво да го плащатъ, тя има право да взема всички мѣрки за да се прѣкрати тази измама.

Производството на тютюня у насъ е дало въ послѣднитѣ години, отъ 1891—1900 г., всичко 22.825.000 кгр. тютюнъ. Това, разбира се, прѣдставлява само тютюня, показанъ на фиска. Укритиятъ при сѣянето и при брането тютюнъ не може да се опрѣдѣли, нито пъкъ той може да влѣзе въ количеството, обложено съ данъкъ. Официално е прѣдставенъ като фабрикуванъ и консумиранъ въ страната, или като изнесенъ вънъ отъ страната, прѣзъ сжщото врѣме, 16.820.000 кгр. Излиза, че въ нашитѣ складове въ края на 1900 г. трѣбвало би да има 6.000.000 кгр. — туй, което е съвършено невъзможно. Такъвъ голѣмъ запасъ на тютюнъ нѣма. Въ фабрицитѣ сега има складиранъ около 1.900.000 кгр., значи, по-малко отъ $\frac{1}{3}$ на онова количество. Самата цифра на липсата ви показва какви голѣми злоупотрѣбления ставатъ даже съ онзи

тютюнъ, който е записанъ въ официалнитѣ регистри, че е посѣянъ и набранъ, безъ да се вземе онази тютюня, който избѣгва отъ описанието. Това съставлява една загуба за Държавата, прѣзъ 10 години, отъ 20—30 милиона, или годишно по 2—3 милиона, която сума получихме по-напрѣдъ възъ основа на друга една смѣтка. Тази загуба е причинена чрѣзъ измама и злоупотрѣблениа, което не може се случи, ако законътъ се приспособяваше вѣщо и строго.

Когато ще може, слѣдователно, да се въдвори единъ добъръ контролъ, единъ строгъ контролъ върху фабрикуването и продаването на тютюня, ще се угодѣми и приходътъ отъ него и Държавата тогава ще може да има по-голѣми срѣдства за посрѣщането на своитѣ нужди. Може би да е смѣло, но прѣдполагамъ, че въ течение на 3—4 години бандеролътъ ще ни донесе баремъ 12 милиона лева. Споредъ резултатитѣ, които сж постигнали напѣтитъ съсѣди, ние можемъ да разчитаме, че въ течение, може би, на десетина години, ще достигнемъ, може би, до единъ годишенъ приходъ 16—17 милиона отъ бандерола и мурурието. Ако това се осъществи, ако това може да се постигне чрѣзъ едно дружество, което експлоатира фабрикацията на тютюня, менѣ ми се струва, че ние ще направимъ едно добро на страната, когато даваме концесията на това дружество. Отъ угодѣмяването на консомацията на тютюня ще се угодѣмѣтъ, разбира се, и печалбитѣ на дружеството, но тѣзи печалби, повтарямъ още единъ пътъ да ви кажа, нѣматъ нищо общо съ данъцитѣ, върху които Държавата остава и за-напрѣдъ пълнѣтъ господарѣ.

Сега да кажа нѣколко думи и за самитѣ печалби на дружеството. Бандеролътъ, мурурието и октроата, съ които се облага фабрикуваниятъ тютюнъ, оставатъ да се плащатъ отъ дружеството въ сѣщия размѣръ, въ който сега се плащатъ, и ще се прибиратъ пакъ въ сребро и по сѣщия начинъ. Държавата може да ги измѣни, като вземе съгласието на дружеството. Цѣната, по която ще се продава тютюня на дребно, остава тѣй сѣщо непромѣнена, тѣй както въ закона е опрѣдѣлена. Дружеството нѣма право да продава на дребно тютюнъ, а ще си служи съ прѣпродавачи, каквито има сега. Въ течение на 50 години дружеството нѣма право, безъ съгласие на Държавата, да угодѣмѣва продажната цѣна, освѣнъ когато прѣзъ двѣ години не е могло да даде на внесенния си капиталъ 8% печалба. Най-голѣмото угодѣмение е 55% върху основната цѣна, т. е. върху оная сума, която се получава, като се спадне отъ продажната цѣна стойността на бандерола, на мурурието и на октроата. Най-голѣмото угодѣмение цѣната на тютюня на трето качество, прѣзъ първитѣ 18 години, би било 87½ стотинки на килограмъ, или 2 стотинки на пакетъ. Вие виждате, слѣдователно, че населението ще продължава дълги години още да пуши тютюня по сѣщитѣ сегашни цѣни, ако Държавата не пожелае да ги угодѣми. На дружеството не се даватъ, слѣдователно, никакви други привилегии, освѣнъ тия, които иматъ сегаш-

нитѣ фабриканти. Отъ това излиза, че дружеството не ще има друга печалба, освѣнъ оная, която би могли сегашнитѣ фабриканти да иматъ. Отъ таа печалба, слѣдъ като се отдѣлятъ нужнитѣ суми за погашение на капитала, за 8% лихви на внесения капиталъ, 20% за управителния съвѣтъ и пр., Държавата ще вземе 65%. Този дѣлъ съставлява новъ приходъ за Държавата, който се осигурява за дълги години и е една отъ добритѣ страни на договора.

По отношение на досегашната фабрикация на тютюня, считамъ за нужно да ви кажа, че не се види да е толкова ползосна за самитѣ фабриканти. Имамъ цифритѣ отъ 1891 г. насамъ и съгледвамъ постоянно едно спадане. Въ 1891 г. е имало 103 фабрики, въ 1892 г. — 104, въ 1893 г. — 95, въ 1894 г. — 88, въ 1895 г. — 88, въ 1896 г. — 81, въ 1897 г. — 80, въ 1898 г. — 78, въ 1899 г. — 81, въ 1900 г. — 77 и сега — 76. Отъ друга страна, не се чува да има фабриканти богати. Една индустрия въ такова положение не може да бѣде твърдѣ ползовита.

Въ концесията прѣдвиждатъ се, дѣйствително, нѣкои мѣрки, които на г. г. народнитѣ прѣдставители се виждатъ малко тежки, но азъ повтарямъ да ви кажа, че, когато се опѣняватъ тѣзи мѣрки, трѣбва винаги да се има прѣдъ видъ, че дружеството, съвмѣстно съ Държавата, ще има да се бори за унищожението на едни злоупотрѣблениа и че и Държавата, и дружеството, като иматъ общия интересъ да угодѣмѣватъ приходитѣ на Държавата, отъ една страна, и на дружеството отъ друга страна, не могатъ да не вървятъ ржка подъ ржка и не могатъ да не работятъ заедно.

Тѣзи сж, г-да народни прѣдставители, думитѣ, които искахъ да ви кажа, по тѣзи два договора. Не се впускамъ въ подробности, защото прѣдполагамъ, че г. г. народнитѣ прѣдставители ще ми дадатъ случай да се повърна върху нѣкои подробности. (Т. Теодоровъ: За 32 членъ не казахте нищо!)

Министъръ-Прѣсѣдатель П. Каравеловъ: Вие знаете, г-да народни прѣдставители, какъ се състави нашето Министерство. Прѣди да се състави то, ние имавме сборъ и отъ тритѣ партии; събирахме се въ къщата на г. Бѣлинова, събирахме се и въ къщата на г. Гешова, помня, по двоица бѣхме отъ всѣка партия. Въ къщата на г. Гешова ставаше въпросъ и азъ казахъ, че ако искате да се поправятъ българскитѣ финанси, трѣбва отъ първия день да почнемъ съ реформи. Г-нъ Гешовъ каза, че трѣбва да стане това отъ догодина, защото ще бѣде мѣчно ако почнемъ реформитѣ веднага, и то всрѣдъ годината. Азъ отговорихъ, че, ако бѣда Министъръ на Финанситѣ, ще почна съ реформитѣ цомъ поема властѣта, защото първата задача за поправлението на нашитѣ финанси е да се почне съ унищожаването на дефицититѣ. За да се покрийтъ тия дефицити, които хронически вървятъ, трѣбваше двѣ нѣща — да се съкратятъ разходитѣ и да се увеличатъ извѣстни данъци. И азъ помня

сѣ каква мѣка можахъ да увеличи и въ малѣкъ размѣръ нѣкои данѣци. Сега всички говоримъ сѣ леко сърце, че мѣгатъ да се увеличатъ данѣцитѣ, че къмъ много патриотически работи може да прибѣгнемъ, но тогава всички мѣлчеа, или пѣкъ противодѣйствуваха. Кой не помни, че ония, които най-много сега викатъ за героически мѣрки, тогава мѣлчеа или прѣчеа, като говорѣха, че никакво увеличение на данѣцитѣ е невъзможно? Тази българска маниера, всѣки да намалява разходите въ онай частъ отъ тѣхъ, въ която не участвува той или неговитѣ роднини, е много характерна. Така напр., нѣкои тукъ много желаятъ да се намалятъ заплатитѣ на военнитѣ, а да се увеличатъ ония на учителитѣ. Тѣй върви у насъ когато иде работата за съкращение. Въ всѣки случай, първата наша задача бѣше да нѣма въ нашия бюджетъ дефицитъ. Доволко сме постигнали това, ще ви покажемъ не слѣдъ много, слѣдъ единъ мѣсець, ако стоимъ тукъ, и вие ще видите какъ сме упражнявали бюджета. Ако се окаже дефицитъ, той е доведенъ до минимумъ. Даже за онѣзи желѣзници, за които казваха, че министърътъ е прѣувеличилъ приходитѣ, може би да се излъжемъ само за желѣзницата Русе—Търново, а другитѣ показяха сѣшитѣ приходи, които ние показяхме въ бюджета. Значи, първиятъ въпросъ, който трѣбваше да рѣшимъ, азъ съмъ убѣденъ, че е рѣшенъ доста удовлетворително. При това неѣдите забравя, че почнахме да упражняваме нашия бюджетъ едвамъ отъ мѣсець май, а въ извѣстни части даже отъ юний.

Вториятъ въпросъ. Ние ви казвахме, че не се наемаме да покриваме отъ нашитѣ срѣдства старитѣ дългове. Азъ нѣколко пѣти повторихъ: намъ пари не трѣбватъ за нашия бюджетъ, ние щѣ се постареемъ съ нашитѣ приходи да покримъ нашитѣ разходи като не създаваме никакви извънредни разходи; обаче, ние не можемъ да оттоваряме за всички ония *dettes flottantes*, за всички ония дефицити, възходящи на 60—70 милиона лева, които сѣ ни оставили нашитѣ прѣдшественици. За тѣхъ трѣбва да търсимъ други извори и за тѣхъ трѣбва да се прави непрѣмѣнно заемъ. Това не е тайна, говорено е било открито, и азъ не виждамъ защо сте толкова изненадани съ този заемъ! За да се направи заемъ ние трѣбваше да вземемъ всички мѣрки, които бѣха нужни. Да не мислите, че ние се обърнахме само къмъ тази банка, която ни прѣдлага сега заема; обърнахме се навсѣждъ и упо трѣбихме всички морални срѣдства, за да можемъ да направимъ най-износенъ заемъ. И затова прѣговаряхме не само съ банки, а и съ правителства. Ние имъ показвахме, че България не е толкова задлъжняла, че нейнитѣ финансови затруднения сѣ врѣмѣнни и че лошото положение, въ което сега се намира, може бързо да се поправи, ако ѣ се помогне. Не оставаше, освѣнъ да се обърнемъ тамъ и къмъ ония банки, дѣто могатъ да се намѣрятъ и дѣто ни посочиха нѣкои правителства. Единствената

банка, която се нае да сключи този заемъ бѣ Banque de Paris et des Pays-Bas. Г-нъ Сарафовъ живѣ повече отъ единъ мѣсець въ Парижъ, ходи тамъ, дѣто трѣбваше да се ходи, и посочена му бѣше тая банка. Тя прѣдстави своитѣ условия. Днесъ, при прѣнїята по тоя заемъ, ни сочеа, че този пунктъ е лошъ, онзи пунктъ е лошъ. Ние ги видѣхме по-рано и намъ се прѣдставяха по-рано много пунктове още по-лоши. Като намѣрихме много отъ пунктоветѣ за неприемливи, прѣбратихме прѣговоритѣ и отказахме да сключимъ заема, още повече че ни се помогна отъ едно мѣсто да покримъ юлския купонъ — който обязательно, безусловно трѣбваше да платимъ. Слѣдъ малко врѣме трѣбваше пакъ да мислимъ за заемъ, защото веднага ни се изпрѣчиха седемѣтъ милиона, на които срокътъ на платежа отдавна бѣше изтекълъ и срѣнцъ които едно българско правителство се е задлъжило, че могатъ да се продадатъ нашитѣ облигации отъ 14 милиона, дадени като залогъ. И намъ писаха два пѣти, че ще ги продадатъ и споредъ контракта тѣ можеа това да направятъ.

Трѣбваше слѣдъ това и г. Даневъ да отиде въ Парижъ. Той ходи и Банката прѣдложи сѣщото, което бѣше прѣдлагала на г. Сарафова, съ малки видоизмѣнения въ наша полза, а въ нѣкои мѣста и не въ наша полза, и най-послѣ банкови прѣдставители дойдоха тукъ да третирайтъ въпроса съ насъ. Азъ нѣма да гледамъ сега деталитѣ на договоритѣ, макаръ че и по тѣхъ може да се говори и да се покаже, както това направи г. Сарафовъ, че не сѣ тѣй страшни, както на нѣкои отъ васъ се виждатъ. Азъ бихъ желалъ да се съглася съ васъ всичкитѣ, които говорихте отдѣвъ въ комисията. Понеже всички почти депутати бѣхме въ комисията, сега можемъ да говоримъ откровенно. Запознахме се добръ съ нашето финансово положение. Какво ни остава да правимъ — прѣдставѣте си, че договорътъ е тѣй лошъ както говорятъ противниците му. Трѣбва да ви кажа, че ние малко приличаме на страна, на която войската е разбита — и се чуди, че побѣдителътъ ѣ палата малко тежки условия. Страна, която въ всички врѣмена е правила заеми за да покрива анюитетитѣ си — ни една отъ лихвитѣ не е платена никога безъ заемъ — естествено е, че не може да очаква да бжде третирана много меко отъ капиталиститѣ. На такъвъ длъжникъ хората ще искатъ гаранция и, може би, много по-голѣма отъ онай, която понапрѣдъ сѣ взимали, макаръ че се стѣмѣвватъ коя гаранция е по-голѣма и по-опасна за длъжника, монополътъ на тютюня ли или желѣзницитѣ. Хората може да иматъ друго мнѣние по тоя въпросъ, но азъ имамъ основания да мисля, че по-страшно е за бѣдѣщето на страната залагането на желѣзницитѣ, отколкото онова на тютюня, защото послѣдното е много неопрѣдѣлено и неясно, когато първото е опрѣдѣлено и ясно. Хората ни казватъ сега: искате пари — на ви ги, но при извѣстни условия; Вие не сте чисти платци. Вамъ не ви върваме;

вие постоянно си покривате лихвитъ съ капитализации, затова ние искаме гаранции. Сега, да съднемъ да приказваме, че този членъ отъ договоритѣ билъ лошъ, онзи билъ лошъ, този противорѣчалъ на конституцията, този на нѣкой нашъ законъ — то нѣма да спаси финансовото положение на страната; трѣбватъ ви пари — на ви пари, на ви условия, ако не, нѣма пари. И никой не ви кара, като народни прѣдставители, да ги приемете. Вие можете да ги не приемете. Само си прѣдставѣте дилемата, която стои прѣдъ васъ. Онова, което ни прѣдлагатъ, е ясно за мене. Ако правителствата за въ бѣдѣ не прахосватъ, както сж правила досега, ако иматъ правилни бюджети безъ дефицити, не ме плашатъ условията на тия договори. Ако ли се отхвърлятъ договоритѣ, азъ не прѣдвиждамъ какво може да стане въ бѣдѣ. Ние прѣди всичко не ще можемъ да си разплатимъ дълговетѣ и ако не платимъ напр. купона на 2 януарий, какво ще стане, азъ не зная. Намъ ни казватъ, че трѣбва да прибѣгнемъ къмъ героически мѣрки: „ще ви даваме даиъци, каквито искате“. Азъ прѣди всичко не вѣрвамъ на тия патристически фрази. Ако ви прѣдложа напр. да дадете единъ левъ за бегликъ, нѣма да дадете. Никакъвъ героизмъ не очаквамъ отъ васъ. Но даже и да бѣхме увеличили данъцитѣ, ще ли да посрѣщнемъ онова, което трѣбва да се посрѣщне; даже и да заплатимъ купона на 2 януарий, dette flottante си остава и затрудненията се само отлагатъ за февруарий, мартъ или априлий. Тия затруднения тогава ще бѣдатъ още по-голѣми и пари още по-мѣтно ще можемъ да намѣримъ. За договоритѣ ще имаме още два дена прѣния, и трѣбва ясно да си прѣдставимъ дилемата, която стои прѣдъ насъ: не сж добри условията на договоритѣ — доущамъ го съ васъ, — но поне прѣд-виждамъ бѣдѣщето. То може да бѣде лошо, ако се нуждаемъ отъ пари постоянно; ако ли се не нуждаемъ, нищо лошо нѣма да послѣдва отъ договоритѣ. Можемъ даже да очакваме, щото слѣдъ двѣ-три години да имаме намѣсто 8 милиона приходъ отъ бандерола — 14—15 милиона. Но онова, което мнозина отъ васъ прѣдлагатъ, ако се приемѣше, азъ не виждамъ какво може да се случи въ бѣдѣ. Увѣрени ли сте, че ще намѣрите на друго мѣсто заемъ? Азъ това не зная. Може би, вие да имате нѣкакъвъ секретъ. Но ако вѣрвате съ текущитѣ приходи да покриете вашитѣ летящи дългове, не трѣбва никакъ да се лъжете. Никакви съкращения, колѣто и голѣми да бѣдатъ — сѣ Държавата ще иска да съществува — не могатъ да помогнатъ да покриятъ нашитѣ летящи дългове. Намъ ни казватъ: ще намалимъ заплатитѣ на чиновницитѣ наполовина. То ще бѣде едно жалко управление. Ако ви кажехъ да получавате дневни вмѣсто 20 л. само петъ лева, щѣхте ли да се съгласите? Вие първи щѣхте да протестирате. (Н. Цанковъ: Ще приемемъ!) Щедри сте, зная! (Д. Цанковъ: Ти не можешъ да ги давашъ, бе! „Азъ ще ги давамъ“ — казва! Като че ти ги давашъ!)

Повтарямъ сега това: вие вѣрвате ли, че нашата Банка и нашитѣ други кредитни учреждения нѣма да повлекатъ слѣдъ себе си всеобщъ крахъ въ България ако имъ се не повърнатъ отъ Държавата заетитѣ отъ тѣхъ пари? Въ това убѣдени ли сте? Вие знаете ли какво стана въ Германия, дѣто една акционерна банка повлѣче почти всеобщъ крахъ? У насъ ако Държавната банка повлѣче слѣдъ себе си друга нѣкоя — а пъкъ тѣ сж 2½, и зная тѣхното положение, — нѣма ли слѣдъ тѣхъ въ общото крушение да се повлѣкатъ и всичкитѣ търговци въ България? Помнѣте, че това може да стане! И тогава ще бѣде цѣло економическо разорение въ страната. Азъ бихъ молилъ, прѣди да рѣшавате този въпросъ, много сериозно да помислите, защото нашата работа е много ясна. Ако се намѣрятъ хора съ по-яки нерви, които да могатъ да издържатъ всеобщия фалиментъ на страната, нека го направятъ. Азъ, когато ме викаха подиръ падането на народняцитѣ у Грекова, на присѣтствующитѣ тамъ казахъ: азъ не желая въ мое врѣме да фаляра България. Това мога да повторя и сега: отъ дилемата: лошъ или добъръ договоръ и фалиментъ на цѣлата страна въ най-широка смисълъ на думата — а пъкъ азъ съмъ убѣденъ, че това ще стане, — азъ бихъ прѣдпочелъ договора. Но оставямъ ви да гледате на най-лошитѣ страни на договора. Азъ не виждамъ да сж толкозъ лоши. Ако ние имаме намѣрение да си водимъ добръ работитѣ, да си водимъ финанситѣ така, че да не правимъ дефицити, нѣма да бѣдатъ лоши тия договори. Banque de Paris имала страшни права, казватъ нѣкои. Ами ние какво сме? Че и ние имаме права. Ако се нуждаемъ всѣки день отъ пари и искаме нови заеми, ще ни прѣдписватъ нови условия и по-лоши; но ако това не правимъ, нѣма защо да се плашимъ толкова.

Затова желалъ бихъ да пристѣпимъ къмъ прѣнията, да изслушаеме всички ония, които иматъ нѣщо да кажатъ, ще си кажемъ и ние своето мнѣние по всички страни на договоритѣ; но бихъ ви молилъ да погледнете сериозно на въпроса, защото не е така лесно да казваме само: не щемъ това, безъ да се съобразяваме съ положението на страната.

На г. Цанкова ще отговоря, че азъ съ удовольствие ще излѣза отъ тукъ, но трѣбва да мислите, какво ще правите и вие слѣдъ това. Не е въпросътъ за мене, нито за тая или оная партия, а за страната, за положението, въ което ще се намѣри тя, ако отхвърлите или приемете договоритѣ. Затова, помислѣте сериозно и направѣте каквото намѣрите за добръ.

Д. Цанковъ: Азъ моля г. прѣдсѣдателя най-послѣденъ да ме тури да говоря азъ.

Министъръ-Прѣдсѣдатель П. Каравеловъ: Такова искане не може да правите!

Д. Цанковъ: То не е твоя работа!

П. Пешевъ: Желателно е, най-напрѣдъ да се докладва рѣшението на комисията. Имаше финан-

сова комисия, нека по-напрѣдъ тя се произнесе по заема. Нека тя докладва рѣшението си, по което ще се водимъ. (Гласове: Докладчикътъ нека говори!)

Прѣдсѣдателътъ: Има думата г. докладчикътъ на комисията.

Докладчикъ Ю. Теодоровъ: Г-да народни прѣдставители! Знаете, че договоритѣ по заема се раздадоха онзи день, въ петъкъ, прѣди три дена, и понеже закѣснѣха, а трѣбва до 27-й, т. е. до утрѣ вечеръ, да се приематъ или отхвърлятъ, а пъкъ материалътъ е доволно голѣмъ, така щото, на насъ, въ финансовата комисия, възложиха да ги прочетемъ. Азъ ги прочетохъ онзи день отъ трибуната, а г. Христовъ прочете другия проектъ за монопола. Оставаше да ги прѣгледаме. Като хора избрани въ финансовата комисия, разгледвахме ги, разгледвахме ги и тукъ между васъ всинца; както знаете, не ги разгледвахме частно, а всинца, така щото, какво да ви разправа? Защото всинца имаха възможностъ да разпитатъ г. Министра на Финанситѣ и ви дава объяснения този, който е водилъ прѣговоритѣ, за всѣко нѣщо. Понеже нѣмахме достатъчно врѣме, защото врѣмето е кратко, за да изучимъ тѣзи толкозъ важни работи, най-сетнѣ, за да не закѣснѣмъ и съ свѣршване на вотирането, рѣши се, да се почнатъ дебатитѣ тази вечеръ. Но прѣди да стане това, знаете добръ, че изискаше комисията да каже своето заключение, какъ ги намира тя: полезни или не. И така, въ резултатъ се оказа: отъ 12 души членове на комисията четирима отсѣтствуваха. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Двама!) Да, двама отсѣтствуваха, четирима не намѣрватъ договоритѣ за приемливи. (Гласове: Противъ.) Не ги намѣрватъ за приемливи, тежки ги намѣрватъ; трима ги намиратъ за приемливи и трима се въздържатъ, като казватъ, че отъ дебатитѣ, които има да станатъ тази вечеръ и утрѣ, най-сетнѣ, утрѣ вечеръ, когато ще се вотиратъ, ще си изкажатъ мнѣнието. И тъй, повтарямъ, резултатътъ по това е този: четирима ги намиратъ за неприемливи, трима — за приемливи и трима се въздържатъ, като най-подиръ ще си изкажатъ мнѣнието, за да могатъ по свѣсть да се произнесатъ.

Сега, г-да народни прѣдставители, какво искате да ви кажа? Положението ви изказа г. Сарафовъ. (Гласове: Нищо повече.) Ха, искате да слѣза? Но мога да ви кажа и азъ нѣщо, колкото да не съмъ компетентенъ. (Смѣхъ.)

Заемътъ, доколкото азъ го разбирамъ, за себе си, ще кажа, че го намирамъ за твърдѣ удобенъ. (Н. Козаревъ: Ами защо се въздържате?) Желая да не ме прѣкъсвате. Заемътъ не е лошъ, защото по-хубавъ отъ него не е правенъ. Нѣма нѣкои особено тежки работи въ този заемъ. Защо се прави той? Прави се, както знаете, за да разчистимъ старитѣ летучи дългове, останали отъ бившитѣ режими, които сж управлявали, може да се каже, не-

благоразумно, които сж се простирали повече отъ чергата си и сж докарали тѣзи летучи дългове отъ дефицититѣ. Тѣзи дългове не се дължатъ на настоящия кабинетъ. Той има само нещастieto да търси срѣдство да ги прѣчисти. Държавата е дошла до това положение: кредитътъ е изгубенъ; ходили на много мѣста да търсятъ заемъ, но не даватъ хората безъ реална гаранция. Сжщността на тая работа е тая. Дохожда тогава да приематъ монопола на тютюня. На монопола на тютюня условията му сж стѣгнати; франсушки контракти, стѣгнати. (Смѣхъ.) Знаете, че французитѣ сж хора разумни, способни да експлоатиратъ капиталитѣ си. Хората не си играятъ — контрактътъ имъ е добъръ, стѣгнатъ. (Смѣхъ.) Монополътъ, който се прѣдлага на приемане, има си и добрата страна. Контрактътъ имъ е тежъкъ, че се дава на една компания со-интересѣе, както се нарича на французки. И българи ще има въ управлението, т. е. и Държавата е заинтересована, но при всичко че има даже тежки страни, той има и добри страни. Знаете, че дантъ въ върху тютюня е най-добриятъ дантъ, най-леко, най-лесно събираемъ, който принася най-голъма полза на Държавата и неусѣтно се събира. Сега, нашиятъ дантъ, тъй както е, върху тютюня, като има голѣма контрабанда, принася приходъ отъ 7—8 милиона. Чрѣзъ монопола, освѣтъ че Държавата ще получава тѣзи 7—8 милиона лева, но ще получава още 7—8 милиона и ще погасява прѣдполагаемия заемъ отъ 125.000.000 неусѣтно въ разстояние на нѣколко години. Той има, прочее, тази хубава страна, че може да удвои нашия приходъ, па има и тази хубава страна, че може-бити ще подобри нашата тютюнева култура, защото ще да се внасятъ по-хубави сѣмена, за да може да се направи експлоатирането да става по-добръ. И сигурно ще има и това, че много наши българи ще се научатъ на тая работа, защото виждаме, че сами не можемъ да я скопосаме. Ако рѣчемъ да направимъ държавенъ монополъ, утъ за да извадимъ по-голъми приходи, ще похарчимъ много, ще заприлича така, както при събирането на десетъба, когато, вмѣсто 2.000.000, похарчиха 5.000.000. Затуй правимъ ортаклъкъ съ тая компания. Може съ врѣме да откупимъ монопола когато нашитѣ българи станатъ способни да го експлоатиратъ. (С. Вобчевъ: Трай коню за зелена моравя!) Има най-сетнѣ и тая добрина монополътъ, че ще се намѣри мѣсто за мнозина интелигентни хора и службогонци, които се въртитъ сега по улицитѣ. Но главната работа е за спасение на Отецеството, тъй както каза г. Министъръ-Прѣдсѣдателътъ, защото инакъ тукъ прѣдлежи или фалиментъ, или международенъ контролъ. Досега сж карали работата безъ смѣтка. И сега пакъ ви казвамъ отъ висотата на тая трибуна, че слѣдъ като приемемъ заема, ако не бждемъ благоразумни да направимъ най-строги економии, ние нѣма да подобримъ нашето положение. Сега ние не правимъ друго, освѣтъ отсрочване на фалимента, защото подиръ 2—3 години

ще фалираме. Ние трѣбва да правимъ най-строги економии. Оттогазъ, откогато се е повдигналъ този въпросъ, мнозина финансисти държаха рѣчи, говорѣха какво трѣбвало да стане, но съ нищо не можахъ да ни убѣдятъ така конкретно, така практически, както имахме случай да изслушаме днесъ рѣчитѣ на двамата министри г. г. Сарафовъ и Каравеловъ. Какво говориха онѣзи хора? Да направимъ економии. При 70.000.000 левинъ дългъ не можемъ да направимъ економии; можемъ да направимъ 2, 3, 5 милиона, но повече не. Второ нѣщо какво казаха? Увеличете данъцитѣ. Но, докѣдѣ ще ги увеличаваме, когато народътъ е дошълъ до туй положение? Азъ поне не мога да се съглася. За економии ще настоявамъ да се направятъ доголкова, доколкото може, но за увеличение на данъцитѣ не съмъ съгласенъ. Сетнѣ, какво казаха тѣзи финансисти? Тѣ казаха: това да не платимъ, онова да не платимъ; на Русия да не платимъ, на Турция да не платимъ, банцитѣ могли да почакаятъ, не могли да продадатъ нашия залогъ, който е 14.000.000 вмѣсто 7.000.000. Азъ не разбирамъ каква е тази финансова политика! Да си не платишъ борчетѣ, туй политика ли е? Слава Богу, въ настоящата наша Камара се прѣдставляватъ всички партии, всички наши финансови капацитети, та нека излѣзе отъ тази трибуна нѣкой да ни убѣди фактично и конкретно, че пѣтътъ, който е захваналъ настоящиятъ кабинетъ, е лошъ и че има другъ по-правъ, по-спасителенъ пѣтъ, и ние всинца ще свалимъ шапка и ще го подкрѣпимъ; но, докогато не се покаже правия пѣтъ, ние оставаме на този пѣтъ. Утрѣ дебатитѣ ще се продължатъ и всѣки отъ насъ ще може да се обърне и попита г. министра Сарафовъ и другитѣ г. г. министри, които сж водили прѣговоритѣ, и като се разумѣе тая работа какъ е и всѣки единъ, като си тури ржката на сърцето, свободенъ е да се произнесе по съвѣсть, както и азъ ще направя въ последния моментъ. (Отъ центра и лѣвицата нѣкои ржкоплѣскаха.)

Д-ръ Х. Владигеровъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Азъ нѣмамъ претенцията да съмъ въщъ въ економическитѣ въпроси, въ финансовитѣ сдѣлки въобще. Ако взехъ думата, то е, за да оправдая своя вотъ, като, разбира се, се стараю, доколко ми стигатъ силитѣ, прѣдварително да го мотивирамъ. Азъ съмъ длъженъ да ви кажа по-напрѣдъ, за да ме не шиканира нѣкой, че азъ съмъ за приемането на тия договори и ще гласувамъ зарадъ тѣхъ. Както виждате, случи се нѣкакъ си, азъ да открия, тъй да се каже, разискванията, азъ да се кача пръвъ на трибуната при започването дебатитѣ по този многоречивъ заемъ и монополъ. Менѣ ми се струва, че това трѣбваше да стане отъ другитѣ, именно отъ прѣдставителитѣ на правителственото болшинство. Струва ми се, г-да народни прѣдставители, че най-напрѣдъ трѣбваше да излѣзатъ първитѣ оратори отъ коалиционното болшинство на двѣтъ тия партии, които

управляватъ страната и които сж болшинство въ Камарата, обаче, по всѣка вѣроятностъ, тѣ, може би, прѣдпочитатъ да пазятъ едно мълчание, да изслушатъ слабата страна, нашата некомпетентностъ, и впоследствие, като взематъ думата, да иматъ апарансъ на по-вѣщи, отколкото сж въ сжщностъ, оратори. Менѣ ми се струва, г-да народни прѣдставители, че тамъ, дѣто се разисква за договори и цифри, нѣма се нужда отъ особено краснорѣчие и громки фрази. Чувамъ, че нѣкои отъ приятелитѣ на правителственото болшинство, отъ двѣтъ коализирани партии, били на особено мнѣние по този капиталенъ въпросъ, че едни отъ тѣхъ щѣли да се въздържатъ да не гласуватъ, а други щѣли да бждатъ противъ и т. н. (А. Филиповъ: Не знаете кой какъ ще гласува!) Не знамъ, не мога да бжда всѣкому въ сърцето, обаче менѣ ми се струва, че това нѣщо е недостойлно на едни послѣдователи на едно министерство, да го напуснатъ въ момента, когато... (Гласове: Охоо!) Азъ казахъ, че това е недостойлно. (Прѣсѣдателятъ: Говорѣте по прѣдмета, г-нъ Владигеровъ!) Не трѣбва да продаваме само чалмъ, да се хвалимъ, че сме протестирали, и да продължаваме да се ползуваме отъ облагитѣ на Правителството и, когато Правителството се намѣри на тѣсно, да го напуснемъ мълчаливо, да бѣгаме, да дезертираме, както каза г. Каравеловъ, когато войската се намира въ отстъпление. Когато Правителството се намира на тѣсно, вие, болшинството, трѣбва да го подкрѣпите. Вие знаете, че азъ не принадлежа на никоя партия; азъ ви говоря отъ мое име, като независимъ прѣдставителъ, а не като партизанинъ. Азъ осждамъ поведението на тия прѣдставители, които искатъ да експлоатиратъ съ положението, когато Правителството има нужда отъ гласа имъ, отъ поддржката имъ. Тамъ, дѣто трѣбва да показватъ характеръ, тѣ отстъпватъ и дезертиратъ. (Н. Гимиджийски: Още е въпросъ това, г-нъ Владигеровъ!) Азъ съмъ длъженъ, г-да народни прѣдставители, да ви отбѣлжа единъ отраденъ фактъ, който забѣлзвамъ въ редовѣтъ на една отъ парламентарнитѣ групи, именно въ редовѣтъ на Народната партия. Вамъ ви е извѣстно, че когато настоящето Правителство пое властта на 19 февруарий настоящата година съ тая тройствена коалиция, тогава едно отъ условията на Народната партия бѣше, както го загатна и по-напрѣдъ г. Каравеловъ, да се изведе страната отъ това мжчно финансово положение и съ своя конкурсъ, който даде тя, Народната партия, се изказа, че е съгласна да поддржа Правителството подъ едно условие: да се не сключва никакъвъ заемъ съ никаква гаранция. (С. Бобчевъ и И. Гешовъ: Не никакъвъ заемъ!) Така щото, като видя тая партия, че Правителството нарушава това съглашение и пристъпи да води прѣговори съ банцитѣ да прави заемъ съ реална гаранция, се счете дегажирана и, слѣдователно, остана послѣдователна на онова, което е поддржала въ самото начало. Сжщото нѣщо може да се каже, може да се кажатъ

благн думи и по адресъ на така нарѣчената Стамболовистка група, която група, както азъ прѣдполагамъ — не съмъ ималъ случая да се срѣщамъ съ нѣкои отъ нейнитѣ прѣдставители за да размѣня възгледитѣ си по този въпросъ, какво мислятъ да правятъ въ данния случай — но отъ това, което имахъ случая да видя по много въпроси, тя, безъ да е взела нѣкои формални ангажменти, като съзнава трудното положение на страната, винаги не е отказвала да даде своята помощъ за да подкрепи Правителството въ неговитѣ мѣропріятия. Въ данния случай, по въпроса за заема, азъ не зная, какво ще бѣде нейното поведение; обаче, може да се прѣдполага, че тѣзи хора ще останатъ послѣдователни въ това отношение, толкова повече, че тѣ съзнаватъ, че страната има нужда отъ едно силно Правителство и ще му дадатъ поддръжка, ако е слабо, за да го усилятъ. (Д-ръ Н. Генадиевъ: Силно правителство — ние!)

Сега, г-да народни прѣдставители, както ви е извѣстно, Правителството ни сезира съ четири договори. Първо, съ договора за 125.000.000 л. 5% заемъ; второ, съ концесионния договоръ за съучастната режия на българскитѣ тютюни; трето, съ конвенцията относително прѣходнитѣ разпорѣждания въ свръзка съ концесията за съучастната режия, и, четвърто, съ устава на дружеството за съучастната режия на българскитѣ тютюни. Тия четири договори засѣгатъ два важни въпроса, именно: въпроса за заема и въпроса за монопола. Противъ заема въобще, който Правителството сключва, азъ не забѣлѣзвамъ да възстава почти никой, тѣй като всичкитѣ съзнаватъ необходимостта или нуждата, неминуемата нужда да се сключи заемъ; всички, обаче, се страхуватъ, всички сме викали „аманъ“ отъ монопола. Всички стрѣли и страхове, както се вижда, сѣ отправени противъ монопола. Заради това, ще ми позволите, по-напрѣдъ да абординирамъ, да поразчепкамъ малко нѣщо теоритически въпроса за самитѣ монополи, защото, както изглежда, тѣ задаватъ голѣмия страхъ на народнитѣ прѣдставители, било отъ правителствената група, било отъ опозиционнитѣ, или отъ независимитѣ народни прѣдставители.

Г-да народни прѣдставители! На мнозина отъ васъ, може би, е извѣстно, че монополътъ е едно нарушение на економо-политическия принципъ на свободната търговия. Този принципъ не се почита почти отъ никоя държава, като изключимъ Англия, не се почита нито отъ най-напрѣдналитѣ държави, включително и републиканскитѣ, и че даже между насъ, г-да народни прѣдставители, и между васъ, г-да министри, нѣма много почитатели на този принципъ, защото всички ние сме протекционисти. Днесъ, чрѣзъ факта на внасянето договоритѣ, съ които се иска даването монопола на една чужда компания, ние дохождаме да напуснемъ единъ социаленъ наученъ принципъ. И пита се: защо именно това трѣбва да направимъ? За обществена полза, отговарямъ,

за въ интереса на болшинството въ страната. Вие туряте, слѣдователно, интереситѣ на болшинството по-високо отъ принципитѣ. При всичко това, вие се хвалите, че поддържате принципитѣ, обаче, въ сжщностъ вие ставате опортюнисти, тѣй като вие по извѣстни въпроси имате съ-всѣмъ друга линия на поведение: вие не изпущате случай да се покажете протекционисти, като поддържате, че това вършите за да покровителствувате занаятитѣ или индустриитѣ въ страната. Не трѣбва, обаче, да се забравя, че ние сме изключително, тѣй да се каже, земеделѣческа страна, че въ интереса на земеделѣческитѣ страни е у тѣхъ да царува свободна търговия, за да не могатъ тѣхнитѣ произведения да се спиратъ на никоя граница. Въпрѣки това, обаче, вие, прѣдставители, и вие, г-да министри, сте протекционисти въ полза на една малка частъ отъ народа, който прѣдставлява нашето индустриално стопанство. За доказателство на това нѣма нужда да ви споменавамъ, че у насъ има законъ за насърчение мѣстната индустрия, че, въпрѣки тоя законъ, ние не изпущаме засѣдание, както въ извънредната сесия, тѣй и сега въ редовната, да акордираме концесии за всевъзможни видове индустрии. Вие, обаче, като сте протекционисти, въ сжщото врѣме сте врагове на монополитѣ, които, както казахъ по-прѣди, не сѣ нищо друго, освѣнъ едно отклонение отъ принципа на свободната търговия. Вие отхвърляте този принципъ и се хвалите съ своя протекционизъмъ, а сте врагове на монополитѣ, защото тѣхното въвеждане ще ползува съкровището, а не отдѣлни лица, Ивана или Драгана. Истина е, че съкровището обгръща цѣлия народъ, че това, което ползува съкровището, ползува почти всички, както земеделѣцитѣ, така и занаятчиитѣ и фабрикантитѣ. Но понеже туй, което ползува съкровището, не е въ полза на извѣстна категория хора, ние, българитѣ, сме инстинктивно противъ този родъ мѣропріятия. Инстинктивно, казвамъ, сме противници на всичко, което е въ полза на съкровището, по причинитѣ, на които е указвалъ покойниятъ Годоръ Икономовъ въ оградата на Учредителното Народно Собрание, когато се е изработвала конституцията, а именно, защото пет-вѣковното робство ни е научило да мразимъ всичко, което ползува Държавата. Вамъ ви е извѣстно, г-да народни прѣдставители, че почти всички народи иматъ въведени монополитѣ, че тѣзи монополи се въвеждатъ за да служатъ за източници на съкровището и че ако държавитѣ, които въвеждатъ монополитѣ, не намиратъ въ тѣхъ тѣзи източници, тѣ, естествено е, трѣбва да ги търсятъ другагдѣ нѣидѣ, но сѣ пакъ между населението. Щомъ ние налагаме на Държавата задължението да държи войска, да поддържа сѣдилища, генералитетъ, чиновници, да строи желѣзници, портове, мостове, фортове и т. н., то ние, разбира се, ѣ даваме правото да взима потребнитѣ суми за тѣзи задължения отъ насъ, отъ народа, отъ населението. И тѣзи суми, необходими за да се изпълнятъ задълженията,

ако не ги намѣри въ монополитѣ, естествено, Правителството ще прибѣгне да увеличава даждията, и, може би, щѣше да бѣде въ интереса на самитѣ данѣкоплатци да не се прѣтрупватъ съ нови данѣци, тѣй като, както загатна по-рано и г. Теодоръ Теодоровъ, когато говорѣше по отговора на тронното слово, никой пътъ отъ редовнитѣ постѣпления или отъ обикновенитѣ даждия не могатъ да се прѣдприематъ постройки, желѣзници и т. н., а трѣбватъ заради тѣхъ сѣ специални разноси чрѣзъ заеми. Ако искате да нѣма монополи, откажете се тогава отъ претенцитѣ, които имате спрѣмо Държавата. Ако мислите, че може да се управлява така, безъ разноси, тогава е твърдѣ лесно да се рѣши въпросътъ. Тѣй щото, моето убѣждение и убѣждението на всички народи, дѣто има монополъ, е, че монополитѣ сѣ необходими, защото тѣ сѣ държавна нужда, въ интереса на всички.

За монопола на тютюня специално ще кажа нѣщо повече. Той е въ полза на земледѣлческото население, г-да народни прѣдставители. Земледѣлицѣ ще иматъ въ режията, която ще експлоатира нашитѣ тютюни, единъ сигуренъ мошчерия на тѣхния тютюнъ. Нѣщо повече даже, тѣ ще иматъ въ тази режия единъ видъ покровителъ, единъ учителъ, който ще ги учи, какъ се сѣе тютюнъ отъ похубаво качество, за който се плаща по-висока цѣна, а въ сѣщото врѣме тази режия ще служи като единъ видъ банкеръ на туй население: ще му дава аванси, както имаме случая съ захарната фабрика, която прави авансъ на производителитѣ на цвѣкло.

Но има единъ въпросъ, който тревожи всички ни, а той е, че чужденци щѣли да взематъ експлоатацията на тютюневия монополъ. Прѣди всичко, трѣбва да признаемъ, че ние не сме кадърни, не сме подготвени за да се нагърбимъ съ експлоатацията на такава една грамадна работа, непопосима за нашиятъ сили. По-послѣ, когато и у насъ ще има необходимата опитностъ, никой не ни бърка да вземемъ сами ние да експлоатираме тютюневата индустриал. Обаче, засега ние сме принудени да я дадемъ въ рѣцѣтъ на чужденци, защото ние нѣма да можемъ да я изкараме на глава. Съ отстъпването, г-да народни прѣдставители, врѣменно монопола въ рѣцѣтъ на чужденци, ние постигаме една друга цѣль, а тя е, че ние добиваме и заема, отъ който се има такава голѣма нужда. Ако нашиятъ Финансовъ Министръ би могълъ да ни убѣди, че той е въ състояние съ обикновенитѣ бюджетни доходи да покрѣща всички лихви на нашитѣ дългове, погашенията имъ и да изплаща държавнитѣ задължения, то тогава въпросътъ ще се разрѣши отъ само себе си и нѣма да става дума за никакъвъ заемъ, и азъ ще бѣда пръвъ, който ще вотирамъ противъ всѣкакъвъ заемъ. Обаче, като ще вотирамъ противъ всѣкакъвъ заемъ, азъ пъкъ ще вотирамъ за въвеждането на тютюневия монополъ, защото, споредъ мене, тия два въпроса сѣ различни единъ отъ други. Азъ съмъ за въвеждането на монопола, защото Държавата има нужда

отъ приходи. Щомъ ние съзнаваме, че заемътъ е необходимъ, менъ е чудно, защо се стрѣскаме отъ обстоятелството, че зарадъ този заемъ, за да можемъ да го сключимъ, ние трѣбва да дадемъ реални гаранции. Азъ не виждамъ никакво зло, че ние ще дадемъ тютюневия монополъ за такава, както я казватъ, реална гаранция. Злото виждамъ, напротивъ, въ нашата неразбранщина, която ще компрометира кредита на България чрѣзъ неплащането дълговетѣ на чужденцитѣ подъ простия прѣдлогъ, и можемъ да го кажемъ, глупавия прѣдлогъ, че не рачимъ монопола и не рачимъ да даваме реални гаранции. Повтарямъ, че, ако можемъ безъ заемъ, въпросътъ е изчерпанъ и нѣма защо да губимъ врѣмето си да го разискваме. Ние въ нашето нежелание да даваме реални гаранции, даваме ли да се заблѣжки, че имаме задна мисль единъ денъ да прѣстанемъ да си плащаме дълговетѣ? Азъ се ползувамъ отъ случая да кажа това и обичамъ да вѣрвамъ, че у ни единъ българинъ не може да съществува подобна мисль, че ние поне въ това отношение трѣбва да се покажемъ най-свършени джентелменти и да не даваме никой пътъ да се протестира подписа на Българската държава. Понеже този е нашия священъ принципъ — да си плащаме честно и почтено дълговетѣ, менъ ми се струва, че нѣма защо да се двоумимъ и трѣбва, слѣдъ зрѣло обмисляне, да си дадемъ гласа и одобримъ прѣдложеното отъ Правителството. А за да може да се ограда Държавата, щото единъ денъ да се не протестира подписа на Правителството ни и на Държавата ни, то е въ нашиятъ рѣцѣ, въ рѣцѣтъ на народнитѣ прѣдставители, и ние можемъ да създадемъ, г-да прѣдставители, законъ, който да осигури точното бюджетно упражнение и да прѣвдвигамъ най-строги наказания за министритѣ, да прѣвдвигамъ такива наказания, каквито не се прѣвдвигатъ въ специалния законъ за сѣденето на министритѣ. За всѣко отстъпление отъ тѣзи закони да ги сѣдятъ и наказватъ, защото всичкитѣ финансови мѣхнотии сѣ произлѣзли главно отъ туй обстоятелство, че ние отъ дълги години насамъ сме нѣмали редовенъ бюджетъ и че всичкитѣ ни досегашни бюджети сѣ били просто една комедия. Ние не трѣбва да напушаме Събраниято дотогава, докато не вотираме, слѣдъ като го обсъдимъ зрѣло, закона за отчетността по бюджета, който ни се внесе прѣди нѣколко дена отъ Министерството на Финанситѣ, и въ този законъ да прѣвдвигамъ най-строги пенални разпореждания по отношение на отговорнитѣ министри, за да не могатъ занаяпрѣдъ да харчатъ вънъ отъ бюджета никакви суми. По този начинъ ние ще си повдигнемъ кредита и ще можемъ да отбѣгнемъ финансовитѣ кризи и крахове, какъвто е настоящиятъ. Съ подобенъ единъ законъ ние ще осигуримъ кредита на България и българскитѣ финанси ще бѣдатъ въ прѣтуще положение, защото нашето економическо състояние, въ сѣщностъ, не е лошаво; за него може да се каже, че е блѣсково. И да ви кажа, г-да прѣдставители, защо е блѣсково.

То е блъсково затуй, защото България е страна, която има економически извори още неексплоатирани, намиращи се въ дѣйствиено положение; че България има земя, която не дава нито $\frac{1}{1000}$ частъ отъ това, което би могла да даде, и че само отъ насъ зависи, чрѣзъ добри закони и точното имъ прилагане, да докараме, щото страната ни да достигне богатствата на Белгия, богатствата на Швейцария и на Дания, ако искате. Отъ друга страна, нашиятъ държавенъ дългъ, ако и да е голѣмъ за една страна съ дѣйствиено стопанство, обаче, въ сжщностъ той е малъкъ, нищоженъ за една страна още не изтощена; нашето економическо бждѣще е прѣдъ насъ и отъ насъ зависи, отъ нашия опитъ и знание да го направимъ цвѣтуеще. Слѣдователно, монополътъ за тютюня е едно добро, а не едно зло. Ако не можемъ безъ заемъ, да го сключимъ; ако е необходимо за този заемъ да дадемъ тютюневия монополъ, да го дадемъ, защото вие чухте отъ обясненията на компетентнитѣ министри, че ние, ако не приемемъ доброволно да ликвидираме смѣткитѣ си, като честни платци да се наплатимъ съ кредиторитѣ си, ще ни се наложи международенъ контролъ. Положението на страната е такова, че може да се уподоби на една побѣдена войска, на която се диктува и тя безропотно трѣбва да приеме условията, защото, ако продължава да отказва, туй, което не може да се направи по миролюбивъ начинъ, ще се наложи на сила.

Слѣдъ тѣзи нѣколко общи бѣлѣжки, които направихъ по въпроса за монопола, ще ми позволите да хвърля единъ обзоръ върху самитѣ договори, тъй както сж прѣдставени отъ Правителството.

Г-да народни прѣдставители! Азъ не можахъ да разбера отъ обясненията, както на г. Сарафова, тъй и на г. Каравелова, дали ние ще трѣбва да приемемъ изцѣло тѣзи договори, или же можемъ да правимъ нѣкакви си измѣнения въ тѣхъ. Менѣ ми се струва, обаче, че ние трѣбва да ги приемемъ изцѣло или изцѣло да ги отхвърлимъ. (Министръ М. Сарафовъ: Да, да! Вѣрно е.) защото никакви поправки ние не можемъ да направимъ. И дебатитѣ, ми се струва, въ Събранието ще иматъ за цѣлъ едни отъ ораторитѣ да псуватъ, да нападатъ Правителството, да укоряватъ неговата постѣпка за сключването на тѣзи договори, а пъкъ други — да го хвалятъ. Споредъ моето мнѣние, Правителството, чрѣзъ рѣшението си да сключи тѣзи договори и да ги внесе прѣдъ насъ, изпълнява единъ патриотически дългъ и трѣбва да съзнаемъ, г-да народни прѣдставители, че въ всѣки случай, настоящето Правителство ни най-малко не може да бжде отговорно за финансовата криза, която сжществува въ страната. Настоящото Правителство, слѣдъ като бѣше 15 години отстранено отъ управлението, сега дохожда наново, заварва финансово бъркотия и пристѣпва да уравни тази финансова бъркотия чрѣзъ сключенитѣ договори. Ако бѣше нѣкое правителство, което желае да става популярно и да печели евтина слава, то щѣше да напусне

министерството, щѣше да си даде оставката и по този начинъ да търси повече приятели въ страната и да увеличава партията си, обаче, то се нагърбва да очисти смѣткитѣ на страната, като взема всичката отговорностъ прѣдъ историята. Не ще и дума, че ако бѣше се рѣшило Правителството по-напрѣдъ да сключи тия договори, то щѣше да има повече врѣме да обмисли това, което прѣдлага, макаръ че сжщественитѣ условия щѣха да бждатъ пакъ прѣдметъ на нашиятъ разисквания. Ще ми позволите по-напрѣдъ, както казахъ, да хвърля единъ малъкъ обзоръ върху тѣзи договори, като се спра на нѣкои клаузи, които ми се виждатъ неясни и двусмислени.

Въ първия договоръ за 5% заемъ, въ чл. 27 азъ намирамъ една неплътната и бихъ желалъ да се обяснѣше. Чл. 27 почва така: (Чете.) „Ефективната сума отъ цѣлия заемъ ще се употребѣи за откупването на слѣдующитѣ титри и за изплащането на показанитѣ по-долу суми, съставляющи частъ отъ летиция дългъ“. Каго изредява паритѣ за какво ще се употребятъ, въ пунктъ 5-й се казва: (Чете.) „На франка 10.000.000 сръщу сумитѣ, дължими понастоящемъ отъ Държавата на Българската Народна Банка“. Въ § 6 се казва: (Чете.) „На франка 2.000.000 сръщу дължимитѣ понастоящемъ отъ Държавата на земеделѣческитѣ каси суми“. Тукъ се казва, че Banque de Paris et des Pays-Bas ще изплати на Българската Народна Банка и земеделѣческитѣ каси сумата 12.000.000 л., които изобщо съкровището дължи. Менѣ ми се струва, че тия пунктове трѣбва да бждатъ изгълнени прѣди всички други. Именно тази сума отъ 12.000.000 л., която съкровището дължи на Банката, трѣбва непрѣмѣнно да се вземе и внесе въ Банката, че послѣ да става ортакъ на режията по експлоатиранието на тютюня и съ приблизително такава сума, каквато трѣбва да се внесе за нейното съучастничество въ режията. Банката въ послѣдствие ще помисли откъдъ да си намѣри пари за съучастието си, но тая сума отъ 12.000.000 л. банката ще трѣбва да внесе въ Българската Народна Банка, за да се улеснятъ финансовитѣ операции, които сж въ послѣдно врѣме, както ви е извѣстно, много ограничени и съ това страдатъ интереситѣ на търговцитѣ.

Азъ бихъ желалъ, по отношение § 9, дѣто се говори за 9.195.795 л., бихъ желалъ, казвамъ, за горната сума г. Каравеловъ или г. Сарафовъ да ни дадатъ една формална декларация, че тия пари нѣма да бждатъ употребени за нѣкоя покупка въ Франция. (Министръ М. Сарафовъ: Азъ давамъ най-пълна декларация, че нѣма никакви покупки въ свръзка съ договоритѣ.)

Прѣминавамъ на чл. 30 отъ договора. Въ чл. 30 се казва, че сръщу тоя заемъ, сумитѣ, които иматъ тия учреждения да получаватъ, Българската Народна Банка влиза съ 10.000.000 л. въ експлоатацията на режията. Менѣ ми се струва, че съдържанието на този чл. 30 е въ противорѣчие съ чл. 27 и затова не трѣбва да се допуща. Той може да се махне отъ самия контрактъ като non aveni.

Въ чл. 31 е казано така: (Чете.) „Както е прѣдвидено по-горѣ, Banque de Paris et des Pays-Bas ще спадне за смѣтка на Държавата отъ дѣйствителното произведение на заема една сума отъ 3½ милиона франка“. Азъ намирамъ, че това условие е твърдѣ много унижително за Българската държава и като единъ народъ униженъ, както сме ние въ дадения случай, ще бѣде достолѣпно да не влизаме въ разискване на тази клауза, защото това не може освѣнъ да нанесе оскърбление за нашата национална гордостъ, не може освѣнъ да нанесе оскърбление на нашето народно честолѣбие. Тази сума е единъ видъ гаранция върху гаранциитѣ.

Алинея 3 отъ чл. 32 говори така: (Чете.) „Така запазенитѣ облигации ще бѣдатъ извадени отъ сумата прѣдвидена въ чл. 27 и ще стоятъ депозирани въ каситѣ на Banque de Paris et des Pays-Bas.“ Добрѣ, ами какво ще ни кажатъ г. г. министритѣ, ако се случи, щото тази Banque de Paris да фалира; какво ще стане тогава съ тази сума? Подобенъ случай е имало, мисля, въ Сърбия прѣзъ 1883 г., когато банката Бонту е направила фалитъ. Както виждате, азъ правя единъ повърхностенъ анализъ върху съдържанието, върху клаузитѣ на договора, които ми се виждатъ неясни.

По-нататѣкъ, въ чл. 35 намирамъ една празнота, ако щете, една цѣла непълнота, която е отъ естество да ни стрѣсне. Тамъ е казано: (Чете.) „Всички права, които създаватъ титритѣ на заема, ще се упражняватъ отъ името и за смѣтка на носителитѣ на тия титри отъ единъ пълномощникъ, който ще се назначи отъ Banque de Paris et des Pays-Bas и за назначението на когото тя ще съобщи на Френското Правителство. Това ще се напечати като забѣлѣжка върху титритѣ на заема и върху проспекта на емисиата“. Ми се струва, че въ този пълномощникъ, въ този мандаторъ, въ неговото лице ние ще имаме единъ новъ Николополу въ София, прѣдставителъ на Dette Publique, единъ консулъ по-арогантенъ, отколкото всички, които досега сѣ диктували на българскитѣ правителства. Азъ не мога, освѣнъ съ прискѣрбие да честитя на сегашнитѣ и бѣдѣщи български министри, че тѣ ще иматъ разправиа съ такъвъ пълномощникъ, който ще виси надъ главитѣ имъ като Дамоклевъ мечъ.

Въ ал. 2 на чл. 36 се казва така: (Чете.) „Ако, по каквито и да било други причини, било концессионниятъ договоръ, било дружеството се прѣкрати, уговорено е още отсега, че всички гаранции общи и специални, прѣдвидени въ полза на настоящия заемъ, сѣ и оставатъ прѣдначинени за него.“ Ми се струва, че съдържанието на тази алинея трѣбва да се подразбира така, както е въобще тенденцията на министерскитѣ увѣрения, че съ врѣме Българската държава ще може да вземе експлоатацията на монопола, като изплати точно задълженията си прѣдвидени въ контракта.

Касателно срока, прѣдвиденъ въ чл. 39 на 125 милионния контрактъ за заема, ми се струва, че този срокъ, който е прѣдвиденъ до 27-й, не е фаталенъ

и, по всѣка вѣроятностъ, е туренъ отъ банкитѣ. (Министъръ М. Сарафовъ: За жалостъ, че досега е фаталенъ!) И вѣроятно е, че този срокъ нѣма да бѣде достатъченъ.

Прѣдседателъ: Споредъ чл. 39 отъ правилника, прѣдседателството може да продължи засѣданието само до 8 ч. Часътъ е 8, а за да се продължи засѣданието повече, изисква се да рѣшатъ ⅔ отъ членоветѣ на Народното Сѣбрание. (Гласове: Има още малко. Нека свърши г. Владигеровъ!)

Д-ръ Х. Владигеровъ: (Продължава.) Пристигамъ сега къмъ анализиране договора за съучастната режия на българскитѣ тютюни. Последната алинея на чл. 5 има такова съдържание: (Чете.) „Въ случай на разногласие или на мѣнотии въ редакцията и въ тълкуването на нѣкои отъ тия правилници или членове, Българското Правителство и концессионното дружество ще прибѣгватъ до прѣдвидения въ чл. 23 арбитражъ, съ тая само разлика, че срокътъ за назначението на арбитритѣ, или на третия арбитъръ, се намалява на 15 дена и она за рѣшението, което трѣбва да послѣдва — на 30 дена, и още че, когато една отъ странитѣ откаже да назначи своя арбитъръ въ опрѣдѣлени срокъ, френското управление на тютюнитѣ ще назначи веднага третия арбитъръ, който самичѣкъ ще рѣши спора. Тоя трети арбитъръ ще бѣде назначенъ тоже отъ казаното управление, въ случай на разногласие между двамата назначени отъ странитѣ арбитри.“ Въобще, г-да народни прѣдставители, въ всички тия книжа, въ всички тия договори езикътъ е такъвъ, щото възбужда очудване. Всички досегашни наши договори сѣ били по-мѣки въ израженията и формата си. Види се, че тѣ сѣ диктувани отъ побѣдителя на побѣденитѣ, и още повече отъ французи. Човѣкъ, като чете тия договори, би помислилъ, че има прѣдъ себе си трактатитѣ на Наполеона при Кампоформио или при Люневилъ, или би помислилъ човѣкъ, че се изиграва тукъ прѣдъ Камарата ескадрата на Кайяра и диктува тия условия чрѣзъ устата на стоманенитѣ топове на броненосцитѣ. Ние съзнаваме, че сме побѣдени и нѣма какво да правимъ: не можемъ да ритаме противъ огъня, трѣбва да отстъпимъ.

Въ чл. 11 на този договоръ се казва: (Чете.) „Слѣдъ осемнаесетъ мѣсечно упражнение, първоначалнитѣ цѣни, намалени съ стойността на бандерола, мурурието и октроата могатъ, по желанието на дружеството, да прѣтърпятъ едно увеличтение.“ Г-да прѣдставители, менѣ ще ми бѣде позволено да се спра една минутка и върху този членъ, тъй като той е много важенъ по своето съдържание. Менѣ ми се струва, и азъ съмъ на мнѣние, че понеже тютюнътъ е un objet de luxe, и неговата цѣна трѣбва да се уголѣми, да се удвои и даже утрои, но подъ условие, че трѣбва да се уголѣми и цѣната на суровия тютюнъ, който ще купува режията, за да се насърчи производството и да се

уголѣми доходѣтъ на Държавата. Менѣ ми се струва, че цѣната на нашия тютюнъ трѣбва да достигне поне цѣната на ромнската режия, защото иначе каква полза отъ всичката тази гюрюлтия, ако съкровището нѣма да има по-голѣмъ приходъ. Сумата, която би се получила отъ подобно едно уголѣмение на цѣната, да се раздѣли така: 90% да вземе Държавата, а 10% да вземе дружеството.

Изказвамъ желание и вѣрвамъ, че по-нататѣкъ Правителството, по взаимно съгласие съ банкитѣ, ще може да пристѣпи къмъ измѣнение редакцията на тѣзи договори и да се измѣнятъ набързо взетитѣ постановления. Засега съзнавамъ, че това е невъзможно по липса на врѣме. (Д. Цанковъ: Ще ти дадатъ служба, не бой се!)

Позволѣте ми да кажа нѣколко думи и върху съдържанието на чл. 23. Чл. 23 прѣдвижда арбитражи, арбитражъ, всички спорове, които ще има по договоритѣ, ще се разрѣшаватъ по арбитражъ. За жалостъ, ние досега не сме сполучили да увѣримъ чужденцитѣ, да привлѣчемъ тѣхното довѣрие къмъ нашето правосудие. И, разбира се, докато у насъ сѣдитѣ се третиратъ по-злѣ отколкото околийскитѣ началници, въ всички врѣмена, не само сега; докато магистратурата не се постави на нужната висота; докато не стане несмѣняема, дотогава не само чужденцитѣ нѣма да я вѣрватъ, но и ние сами, както е въ много случаи, нѣма да имъ довѣряваме. Чувахъ при единъ случай, г. Министърътъ на Правосудието се хвалѣше, че взематъ такива мѣрки, щото въ скоро врѣме се надѣва да ни отърве отъ капитулациитѣ. Азъ мисля, че най-голѣма заслуга на Отечеството, която би направилъ г. Радевъ, е да осъществи това желание; обаче, менѣ ми се струва, че ние скоро нѣма да бѣдемъ честити да видимъ това.

Върху съдържанието на чл. 11, г-да прѣдставители, азъ забравихъ да кажа мнѣнието си и за туй си спомнихъ, като прѣгледахъ таблицата относително продажната цѣна на фабрикуванитѣ тютюни. Както виждате отъ тази таблица, и споредъ съдържанието на чл. 11 отъ договора за режията, ние ще останемъ или оставаме на една точка на замръзване за единъ дълъгъ периодъ отъ 50 години. И то затова, че цѣната на тютюня отъ днеска нататѣкъ, отъ деня на въвеждането на монопола, докато изтече срокътъ отъ 50 години, остава си сѣ една и сѣща. Ами че такова нѣщо може ли да се допусне? Въ интереса на съкровището, както и на

режията, както и на производителитѣ и даже на консоматоритѣ е, тютюнътъ да измѣнява своитѣ цѣни. Вие знаете, че има тютюни вънъ отъ тѣзи, които се прѣдвиждатъ тукъ, има тютюни extra, има тютюни съ всевъзможни външни обвивки, има украшения, които повдигатъ цѣнитѣ. И ето защо менѣ ми се струва, че ние не можемъ да останемъ за такъвъ единъ дълъгъ периодъ съ тази таблица — тютюнътъ да се купува по толкова, по колко да се продава, за толкова и пр. (Н. Козаревъ: Режията има право да увеличава цѣнитѣ!) Постоянно ще трѣбва Правителството да слѣди и почти всѣка година да иска увеличение на цѣнитѣ, защото иначе нѣма си смисълъ ние да се ограничимъ въ единъ опрѣдѣленъ доходъ въ продължение на 50 години. Напротивъ, ние трѣбва да направимъ нашата Банка като съучастница съ режията на тютюнитѣ, да може да печели всѣка година по единъ или по 2.000.000 л. повече, а не да си спремъ и да се задоволимъ съ 4—5.000.000 л. годишно, както обясни г. Министърътъ.

Съ това азъ свършвамъ, като ви казвамъ, че по всички тия съображения азъ ще вотирамъ за заема.

Прѣдсѣдателътъ: Часътъ е 8.

Споредъ ст. 29, Народното Събрание има въ седмицата четири засѣдания: въ понеделникъ, сръда, петъкъ и сѣбота.

С. Бабаджановъ: Азъ правя прѣдложение, да има засѣдание утрѣ и прѣди и слѣдъ обѣдъ.

Прѣдсѣдателътъ: Най-напрѣдъ има прѣдложение, да има утрѣ засѣдание. Моля ония г. г. народни прѣдставители, които го приематъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Има второ прѣдложение, да има утрѣ засѣдание и прѣди пладнѣ, отъ 9 ч. Моля ония г. г. народни прѣдставители, които сѣ за да има утрѣ засѣдание прѣди пладнѣ, отъ 9 ч., да вдигнатъ рѣка.

Квесторъ И. Московъ: Отъ 107, 52 не гласуватъ, значи, има болшинство.

Прѣдсѣдателътъ: Събранието приема. Дневенъ редъ ще имаме сѣщия.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 8 ч. вечерта.)

Прѣдсѣдателъ: **М. Балабановъ.**

Подпрѣдсѣдатели: { **В. Кжичовъ.**
А. Краевъ.

Секретаръ: **Н. Козаревъ.**

Началникъ на Стенографическото бюро: **Т. Гълъбовъ.**